

Kroniek

- juni 2015
- jaargang 24 - nummer 56
- losse nummers € 5,50

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe



*Vijf generaties slagers Veldkamp
Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum - deel 2
Hoe de muziekkoepeel in Emmen moeizaam tot stand kwam.
Patriotten in het kerspel Emmen (1785-1787)*



<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Artikelen		
<i>Piet Naber</i>	Vijf generaties slagers Veldkamp	2
<i>Dirkje Mulder-Boers</i>	Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum - deel 2	6
<i>Piet Naber</i>	Hoe de muziekkoepeel in Emmen moeizaam tot stand kwam	12
<i>Gerben Dijkstra</i>	Patriotten in het kerspel Emmen (1785-1787)	16
Bijdrage		
<i>Lubbe Kroeze</i>	Reactie	26
Bestuur		
<i>Bestuur</i>	Bestuursmededelingen en activiteiten	27

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

P. Albers, Sterrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836.
M.A. Bulte, Agaardreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.
P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-685530,
P.Kraan@emmen.nl.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen,
0591-626728, henk.jeurink@online.nl.
A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen,
0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl.
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.
G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.

Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl

ISSN-nummer *Kroniek*: 1878-7894

Redactioneel

In 1884 begon Jan Veldkamp een slagerij in Nieuw-Amsterdam. Die zaak werd overgenomen door zijn zoon, ook een Jan. Deze kreeg op zijn beurt vijf zonen, waarvan er vier en ook een dochter in het slagersvak terechtkwamen. En hun zonen ook weer. Zo waren er vooral in de tweede helft van de vorige eeuw slagerswinkels met de naam Veldkamp te vinden in Dalen, Nieuw-Amsterdam, Emmen (verscheidene) en Schoonebeek. In totaal gedurende vijf generaties. Thans zijn er geen slagerijen meer met de naam Veldkamp in Zuidoost-Drenthe. Ondergetekende heeft een artikel geschreven over deze familie met behulp van mevr. J. Fietje-Veldkamp.

In de vorige *Kroniek* heeft u het eerste deel van een artikel van Dirkje Mulder-Boers kunnen lezen over de grensarbeid vanuit de gemeente Emmen gedurende de periode tussen de beide Wereldoorlogen. Toen ging het over de jaren twintig. In deze *Kroniek* leest u het vervolg daarop en nu gaat het over de jaren dertig. In die periode werd de werkloosheid in Emmen en ook in het naburige Duitsland nog groter, mede door de beursval in 1929. Na 1933 liep de werkloosheid in Duitsland sterk terug, terwijl die in de gemeente Emmen bleef groeien. Wat dat voor gevolgen had voor de grensarbeid van werkloze Emmenaren richting Duitsland is in dit artikel te lezen.

In voorgaande jaren is er nogal wat te doen geweest over de muziekkoepel die op het Marktplaatsje in Emmen staat. Dat gebied is inmiddels gerenoveerd, maar in de oorspronkelijke plannen zag de gemeente de koepel het liefst verdwijnen, iets waar veel Emmenaren het niet mee eens waren. Gelukkig staat het bouwwerk er nog steeds. Reden voor mij om eens in de ontstaansgeschiedenis van die koepel te duiken. Dat ging niet zo eenvoudig. De realisatie van de koepel was een particulier initiatief en het kostte nogal wat moeite het benodigde geld bij elkaar te krijgen.

Gerben Dijkstra heeft een artikel geschreven over de tijd van de patriotten in de tweede helft van de 18de eeuw, toegespitst op het kerspel Emmen. Hij schrijft over de tegenstellingen tussen oranjegezinden en patriotten. In het artikel speelt de patriottische predikant J. Hemmes in Emmen een grote rol als fel tegenstander van stadhouder Willem V. Hij werd daarvoor in 1787 uit het ambt gezet, maar toen de Fransen ons land binnentrokken, kwam hij als predikant in Emmen terug.

Verder wijzen we u nog even op de mededelingen vanuit het bestuur en doen we weer een beroep op de leden/lezers om zelf materiaal voor de *Kroniek* in te leveren.

Veel plezier bij het lezen.

Vijf generaties slagers Veldkamp

De woorden slagerij en Veldkamp zijn decennia lang met elkaar verbonden geweest in de Dalen, Nieuw-Amsterdam, Emmen en Schoonebeek. Daar waren in het verleden verschillende slagerswinkels onder die naam. Deze behoorden tot dezelfde familie.

Het begint in Veenoord bij betovergrootvader Jan Veldkamp, geboren in Dalen in 1843. Hij was grutter in Veenoord en startte in 1884 daar met een slagerij. Dat was in een pand recht tegenover de molen. Hij begon als slachter en slachtte bij zichzelf thuis. Hij was getrouwd met Anna Strating, die van oorsprong uit Zuidlaren kwam.

Zijn zoon, ook een Jan Veldkamp, geboren op 20 oktober 1875 in Nieuw-Amsterdam, nam de zaak over van zijn vader. Hij was op 28 april 1904 getrouwd met Janke Althuisius en stierf op 17 juni 1945 in Emmen.

Na een tijdje verhuisde de familie naar de Vaart ZZ 5. Vervolgens was het bedrijf lange tijd aan de Zijtak WZ 103 gevestigd. Vanaf die tijd mocht de familie zich ook hofleverancier noemen. De toenmalige prins Hendrik, echtgenoot van koningin Wilhelmina, ging in deze contreien nog wel eens

Varkensslagerij Veldkamp aan de Zijtak WZ103 in Nieuw-Amsterdam. Opname juli 1922. In het midden met witte jas Jan Veldkamp (1875-1945). Links staan resp. de zonen Kees en Gerard. De anderen zijn niet bekend. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)



Voor de winkel aan de Zijtak. Opname eind jaren 20. Vanaf links: Jan Hendrik, vader Jan Veldkamp, Kees en Gerard. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)

op jacht en er was vlees geleverd aan hem. Daarna, onder zoon Jan Hendrik, keerde de winkel terug naar de Vaart ZZ, nu op nummer 3.

Bestellingen werden in die tijd rondgebracht per rijwiel met daar voorop de grote slagersmand. Soms werd die fiets getrokken door een hond. Ongeveer rond 1931 schafte Jan, samen met zijn zonen Jan Hendrik en Gerard, een auto aan, een Ford. Ook de volgende generaties zetten de traditie voort. De familie Veldkamp groeide in deze regio uit tot een echt slagersgeslacht. Vrijwel alle zonen van laatstgenoemde Jan werden slager en daaruit kwamen ook vaak weer slagers voort.

Jan had vijf zonen en omdat ook steeds dezelfde voornamen voorkomen en het anders verwarrend gaat worden, gaan we alle zonen en hun nakomelingen hier apart bespreken:

Jan Hendrik

De oudste zoon, Jan Hendrik, volgde zijn vader op in Nieuw-Amsterdam. Hij nam de zaak aan de Zijtak over van zijn vader, en heeft deze nog jaren hier doorgezet. Achterin werd een nieuwe slachterij gebouwd om zelf het vee te kunnen slachten.

In de jaren vijftig verhuisde de zaak weer naar de Vaart. Daar was geen slachterij meer bij, want eind jaren vijftig werd het slachten steeds meer door slachthuizen gedaan.

Jan Hendrik heeft twee jaar lang de slagersvak-school in Utrecht gevolgd, wat in zijn tijd iets bijzonders was. Hij had twee zonen, Jan en Bert, en een dochter: Jannie, die meehielp in de winkel van haar vader. Zoon Jan nam het bedrijf van vader over. Deze Jan had nog iets bijzonders, namelijk een paard dat kon bierdrinken. Dat paard had hij gered van de slacht, goed verzorgd en hij wilde hem kunstjes leren. Het dier kreeg de naam Frits.

Voor de winkel aan de Zijtak in Nieuw-Amsterdam omstreeks 1931. De eerste twee personen zijn onbekend. Rechts staan Gerard en Jan Hendrik Veldkamp. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)



Naast de slagerij aan de Vaart stond een cafeetje, 'De Scheepsjager', indertijd gekocht door de familie Fietje. Jan kwam daar wel eens met zijn paard Frits en dan vroeg hij: "Frits, lust je bier?" Daarop knikte Frits met zijn hoofd en kreeg bier. Ook had zijn baas hem een beetje 'rekenen geleerd'. Jan en Frits zijn samen nog op de tv geweest en zelfs in België om op te treden. Ook was Jan lid van de toneelclub in Nieuw-Amsterdam-Veenoord. Broer Bert begon een slagerij in de woonwijk Bargeres in Emmen. Zijn zus Jannie behaalde ook het slagersdiploma en was daarmee de eerste vrouwelijke slager in Nederland. Zij heeft bij haar vader in de winkel geholpen.

Jan werd op zijn beurt opgevolgd door zijn zoon die, hoe kan het ook anders, Jan heette. Deze Jan zette het bedrijf voort tot 2001 en besloot in dat jaar een eind te maken aan de jarenlange slagerstraditie van zijn familie in Nieuw-Amsterdam. Hij werd rayonmedewerker van een slagerij-groothandel.



Gerard

De tweede zoon van 'oude' Jan, Gerard, had eerst een zaak in Dalen van 1934 tot 1961. Hij werd altijd bijgestaan door zijn echtgenote Trui Strootman. De zaak stond in de Hoofdstraat naast garage Hoiting. In die tijd werd veel vlees rondgebracht naar klanten (uitbreng) in de dorpen rondom Dalen: Wachtum, Dalerpeel, Dalerveen, Oosterhesselen, enz. Vooraf moesten die bestellingen dan ook opgehaald worden of dat gebeurde bij het bezorgen. Vooral op vrijdag was het druk. Dan waren er wel 100 bestellingen rond te brengen. Dat werd gedaan door de knechten, in het dorp met de fiets en naar de buitenplaatsen met de auto. Aanvankelijk gebeurde dat per rijwiel met daar voorop de grote slagersmand. Tijdens de oorlog, evenals in de jaren erna, was hij ook slachter, die naar de boeren toeging. Dat deed hij om bij te verdienen. Veel leverde dat niet op, maar f 4,00 per geslacht varken. En dan eerst 's morgens in weer en wind naar de boer toe en weer terug en 's avonds opnieuw. Dan moest hij afhouden (afhakken), d.w.z. het verwerken van het varken op de ladder. Dat kon niet direct gebeuren, want het warme vlees moest eerst koud worden en 'besterven'. Als het direct verwerkt zou worden, is de spierstructuur nog keihard en is het vlees taai.



Ook kreeg hij tijdens de oorlog wel eens vlees van de varkens die door zijn vader in Nieuw-Amsterdam geslacht waren. Dat vlees werd dan van Nieuw-Amsterdam naar Dalen vervoerd met de tram.

Direct na de oorlog werd een andere Ford aangeschaft. Eigenlijk was het een personenauto, maar voor het bezorgen werden de banken er uitgehaald en daarvoor in de plaats kwamen de vleesbakken. Aan de zijramen werden aan de binnenkant reclameborden met 'slagerij Veldkamp' gemonteerd. Moest de auto op zondag voor privédoeleinden gebruikt worden, dan werd hij eerst schoongemaakt en kwamen de banken er weer in. Daarna kwam er in Dalen een Morris bestelwagentje.

In 1958 begon Gerard een zaak in Emmen aan de Hoofdstraat. De eerste twee jaren stond dochter Janke in de winkel. De beide zoons Hans en Jan waren nog te jong en moesten eerst hun slagersdiploma halen. Daar werd alles vanuit de winkel verkocht. Er werden toen ook al kant en klaar producten verkocht, zoals bieftartaar, slavinken enz. Deze werden in de winkel gemaakt.

De zaak aan de Hoofdstraat in Emmen was de eerste met een 'kijkwijs' toonbank met koeling, zoals die tegenwoordig in slagerswinkels en supermarkten normaal te zien zijn.

In die tijd trad Gerard Veldkamp toe tot de Keur-slagers. Om keurslagerij te zijn moest aan bepaalde voorwaarden voldaan worden op het gebied van hygiëne, uitstalling en inrichting. Zo mocht er niet meer bij de zaak geslacht worden. Dat gebeurde in de slachthuizen.

Door gemeentelijke bepalingen en verordeningen was ook het aantal huisslachtingen al aanzienlijk verminderd. In een enkel geval werd een ontheffing verleend.

De winkel in Dalen werd nog twee jaar voortgezet door zijn zoon Hans, maar die ging in 1961 naar Emmen. Daar opende hij met zijn echtgenote Frieda Fietje aan de Haagjesweg in de wijk Emmermeer een slagerij. Helaas moest Hans jaren later daarmee stoppen vanwege zijn gezondheid.

Reclame maken voor slager Veldkamp in Nieuw-Amsterdam, Waarschijnlijk september 1940. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)

De Keurslagerij van Gerard Veldkamp aan de Hoofdstraat in Emmen in de jaren '60 van de vorige eeuw. Rechts, in hetzelfde pand, de winkel van Strootman. (Coll. P. Naber)

Zijn vrouw Frieda zette de zaak voort, totdat hun zoon Gerard deze kon overnemen. Deze slagerij in Emmermeer werd door een andere eigenaar overgenomen.

De andere zoon van Gerard, Jan, had van 1969 tot 1992 de zaak aan de Hoofdstraat in Emmen. Ook had hij een tijdje een zaak in de wijk Angelslo, maar deze brandde af.

Cornelis (Kees)

Hij was eerst knecht bij zijn vader thuis en in Dalen bij broer Gerard, maar ging daarna heel wat anders doen. Een slagerij zoals zijn broers heeft hij nooit gehad. Hij kreeg verkering met een dochter van Zoetebier in Schoonebeek, die een winkeltje met een klein café had. Kees ging zich concentreren op het café om meer omzet te krijgen. In die tijd was de NAM in opkomst en naast het café was een houten barak dat dienst deed als kantoor van de NAM. Geregeld kwamen er autobussen vanuit het westen met belangstellenden en dan werd gevraagd of er iemand was die rondleidingen kon geven. Dat wilde Kees wel doen. Na afloop kwamen ze dan in het cafeetje. Door de komst van employees van de oliemaatschappij en zakenmensen naar Schoonebeek die soms dagenlang in het dorp moesten verblijven, werd de behoefte aan een goed hotel steeds groter. De NAM en het gemeentebestuur voelden daar ook wel voor, want het zou het dorp meer aanzien geven. Het pensioenfonds van de B.P.M. stelde een lening van f. 60.000,00 beschikbaar, gegarandeerd door de gemeente en zo verrees in 1954 op de plaats van het vroegere café het hotel 'De Wolfshoeve'. Eigenaar: Cornelis Veldkamp. Na Kees heeft zijn zoon Jan de leiding over de Wolfshoeve nog een poos voortgezet. Daarna is het bedrijf verkocht en kreeg Jan elders werk.

Dirk

Hij was eerst knecht bij zijn broer Jan Hendrik, maar had in 1949 een slagerij in de Wilhelminastraat in Emmen. Dat was in een winkelpand dat



overgenomen werd van slager Reinder Meijer. Dirk heeft er maar kort in gezeten, en is toen teruggegaan naar Nieuw-Amsterdam. Hij heeft later ook gewerkt bij zijn neef Hans aan de Haagjesweg. Na hem vestigde slager Schipper zich in de winkel in de Wilhelminastraat en op die plek staat nu het gebouw van woon- en zorgcentrum de Zuidermarke.

Henk

Henk werkte eerst in de slagerij in Nieuw-Amsterdam. In de oorlog kwam hij door de Arbeitseinsatz in Duitsland te werken in een slagerij in de buurt van Oldenburg. Daar heeft hij het vak heel goed geleerd, vooral het maken van worsten. Maar direct na de oorlog is hij eerst weer gaan werken in Nieuw-Amsterdam en daarna rond 1956 voor zichzelf begonnen in Schoonebeek. Achter de slagerij was een slachterij en daar was Henk meestal aan het slachten. Zijn vrouw Gé, een echte 'koopvrouw', stond meer in de winkel. Ook deed Henk veel huisslachten. Later verhuisde de zaak nog een keer naar een ander pand.

Hans, de zoon van Henk, voelde er niets voor om slager te worden. Hij ging een heel andere kant op en is thans notaris in Borger.

Zo verging het ook met andere nakomelingen van de eerstgenoemde Jan Veldkamp. Er zijn geen slagerijen meer in de Zuidoosthoek van Drenthe of elders, die de naam Veldkamp dragen.

Dit artikel is tot stand gekomen met de hulp van mevrouw Janke Fietje-Veldkamp, waarvoor mijn hartelijke dank.

Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum - deel 2

Was de werkloosheid in de jaren twintig van de negentiende eeuw erg hoog in Emmen, in de jaren dertig groeide ze alleen maar verder. Door de beursval in Amerika, oktober 1929, ontstond een wereldwijde economische crisis. Deze crisis had grote invloed op de werkgelegenheid in de westerse wereld, waarbij de werkloosheid in zowel Nederland als Duitsland hoog opliep. In Nederland waren er in 1930 vermoedelijk 125.000 werklozen, maar niemand wist het precieze aantal. In Duitsland was de werkloosheid in 1930 opgelopen tot bijna vijf miljoen. Tot 1933 liep ze in beide landen verder op. Na de machts-overname door de Nationaal Socialistische Duitse Arbeiders Partij (NSDAP) in Duitsland liep de werkloosheid daar snel terug en ontstond er zelfs een tekort aan arbeidskrachten, terwijl deze in Nederland tot aan het eind van de jaren dertig hoog bleef. Beide landen waren door deze situatie in de komende jaren min of meer afhankelijk van elkaar. In het ene land was er te weinig werk en in het andere waren er te weinig arbeidskrachten.

Nadat Hitler in januari 1933 aan de macht was gekomen, was een van zijn speerpunten het terugdringen van de werkloosheid. Door de hoge werkloosheid in Duitsland was het moeilijker voor Nederlanders om werk over de grens te vinden. Het maakte in deze periode niet meer uit of je het bedrijf aan de andere kant van de grens goed kende of niet, werk was niet meer te krijgen voor

Nederlandse grensarbeider. Bestond het personeelsbestand van het veenbedrijf Griendsveen AG in Schöningdorf in 1931 nog voor 61 procent uit Emmenaren, in 1932 was dit nog geen 3 procent en in de daarop volgende twee jaar stond er helemaal geen Nederlands personeel meer ingeschreven bij dit bedrijf.¹ De werkgelegenheidsgrens was hiermee geheel gesloten.

In Duitsland voerde Hitler de militaire dienstplicht weer in en startte de oorlogsindustrie op. Het gevolg daarvan was dat de werkloosheid snel daalde. Er ontstond zelfs een tekort aan arbeidskrachten. De Duitse overheid voerde daarom vanaf 1935 actief beleid om arbeiders uit de omringende landen aan te trekken en dit had weer een positief effect op de Nederlandse arbeidsmarkt. De Emmense veenarbeiders maakten grif gebruik van het nieuwe, wervende beleid van de Duitse overheid. Het Duitse veenbedrijf Griendsveen AG bestond in 1935 alweer voor 40 procent uit Nederlanders en

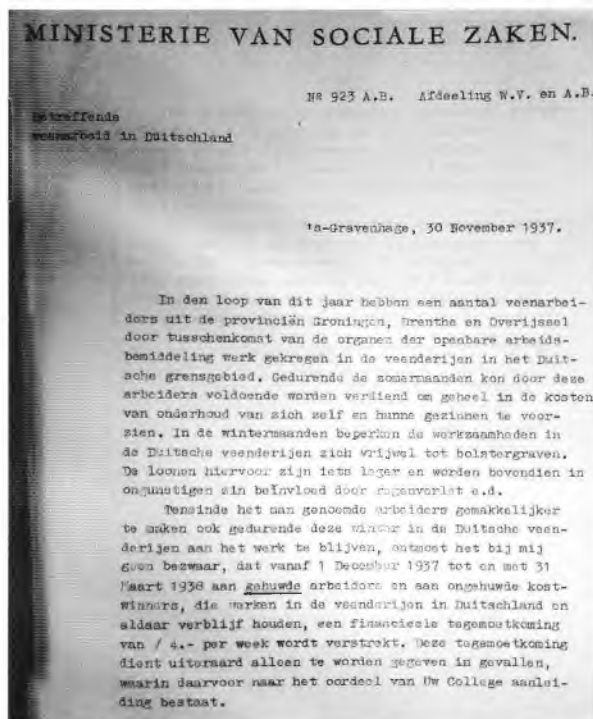


Wonen in het veen. (Coll. R. Boelens)

dit percentage liep jaarlijks op, zodat het aandeel van Emmense veenarbeiders in 1939 was gestegen naar 68 procent. Aangezien er in het Emsland minimaal tien veenbedrijven op loopafstand van de Nederlandse grens waren, kunnen we wel stellen dat tussen 1935 en 1939 minimaal 500 tot 800 Nederlandse veenarbeiders per jaar vlak over de grens aan het werk waren.

Ondanks het feit dat Duitsland graag buitenlanders aan het werk wilde hebben en Nederland zijn leger werklozen graag naar Duitsland zag vertrekken, viel het voor beide landen nog lang niet mee om dit te verwezenlijken. Werken in Duitsland werd door de vele regels en richtlijnen van de beide overheden steeds opnieuw bemoeilijkt. Zo moest de betaling van Nederlandse arbeiders die in Duitsland werkten via de clearing² verlopen. Helaas was er regelmatig sprake van 'den ongunstige stand der Nederlandsch-Duitsche clearing' en daarom vormde de beschikbaarstelling van de loonoverschotten van Nederlandse werknemers in Duitsland een aanzienlijke belasting op de clearingrekening.³ Om de clearing te omzeilen, smokkelden arbeiders regelmatig hun salaris in marken naar Nederland om ze daar om te wisselen voor guldens. Dit was echter strafbaar. Indien een douanebeampte iemand betrapte bij de Duitse grens was de kans groot dat de ambtenaar het gesmokkelde loon in beslag nam, de smokkelaar een boete liet betalen en bovendien hing hem nog een veroordeling tot gevangenisstraf boven het hoofd.⁴

In 1937 was er minder werk in het veen dan in de jaren daarvoor en dit drukte de lonen. De 'veen' gemeenten in Groningen, Drenthe en Overijssel kregen in die periode een brief van het Ministerie van Sociale Zaken dat zij aan gehuwde en ongehuwde kostwinners, die in de Duitse venen werkten, van 1 december 1937 tot en met 31 maart 1938 een tegemoetkoming van f 4,-- per week mochten verstrekken. Vijftig procent van deze tegemoetkoming kwam ten laste van het Rijk, terwijl de gemeenten Emmen en Sleen zelfs vijfenzeventig procent van het Rijk terug kregen. Het Rijk hoopte op deze manier te bewerkstelligen dat de arbeiders in Duitsland bleven werken in plaats van te kiezen voor de werkverschaf-



ting of voor een werkloosheidsuitkering in eigen land.⁵

Dwang

Tot en met 1935 werd er in Duitsland op vrijwillige basis gewerkt. Het was voor veel werklozen een goed alternatief tegen plaatsing in de werkverschaffing en de rijksoverheid deed haar best om het werken over de grens aantrekkelijk te maken en te houden door allerlei tegemoetkomingen. De gemeente Emmen was eveneens van mening dat het goed was dat er bemiddeling plaatsvond van werklozen om in Duitsland te werken. Om dit te stimuleren had de directeur van de Gewestelijk Arbeidsbeurs de opdracht gekregen om persoonlijk contact te onderhouden met de verveners net over de grens. Zowel de gemeente Emmen als de Rijksoverheid voerden in deze jaren hetzelfde beleid: werken in Duitsland stimuleren, maar geen dwang uitoefenen.

In de loop van 1936 kwam er echter verandering in het tot dan toe gevoerde werklozenbeleid van de Nederlandse Rijksoverheid. Terwijl de werkloosheid in Duitsland en andere Europese landen een dalende lijn had ingezet, bleef ze in Nederland alsmar stijgen. Daarom besloot de overheid dat Nederlandse werklozen verplicht waren werk in



*De Nederlandse douanepost bij
Zwartemeer (Coll. R. Boelens)*

Duitsland als passende arbeid te aanvaarden, ook al was dit meer dan honderd kilometer van huis. Indien een werkloze weigerde in Duitsland te gaan werken, kreeg hij geen steunuitkering en kwam hij niet meer in aanmerking voor een plaats in de werkverschaffing. Wat overbleef was hulp van familie of armenzorg en dus pure armoede. Alle gemeenten in Nederland kregen de opdracht dit overheidsbeleid uit te voeren.

Voor de gemeente Emmen bleef het echter niet bij deze opdracht alleen. In december 1936 tikte de Minister van Sociale Zaken het College van B&W behoorlijk op de vingers, daar de Minister van mening was dat het gemeentebestuur zich niet voldoende inspande om alle werklozen in Duitsland aan het werk te krijgen. Hij dreigde zelfs met het intrekken van de rijkssubsidie en het stopzetten van de steunregelingen aan de gemeente. Tevens had de Minister geen goed woord over voor de mentaliteit van de Emmense veenarbeiders. Volgens hem pakten veel werklozen de gelegenheid niet aan om in Duitsland te gaan werken of ze keerden na hun verlof niet meer terug naar hun Duitse werkgever. Hij schreef zelfs dat de Emmense arbeiders 'een bedenkelijke mentaliteit' hadden.

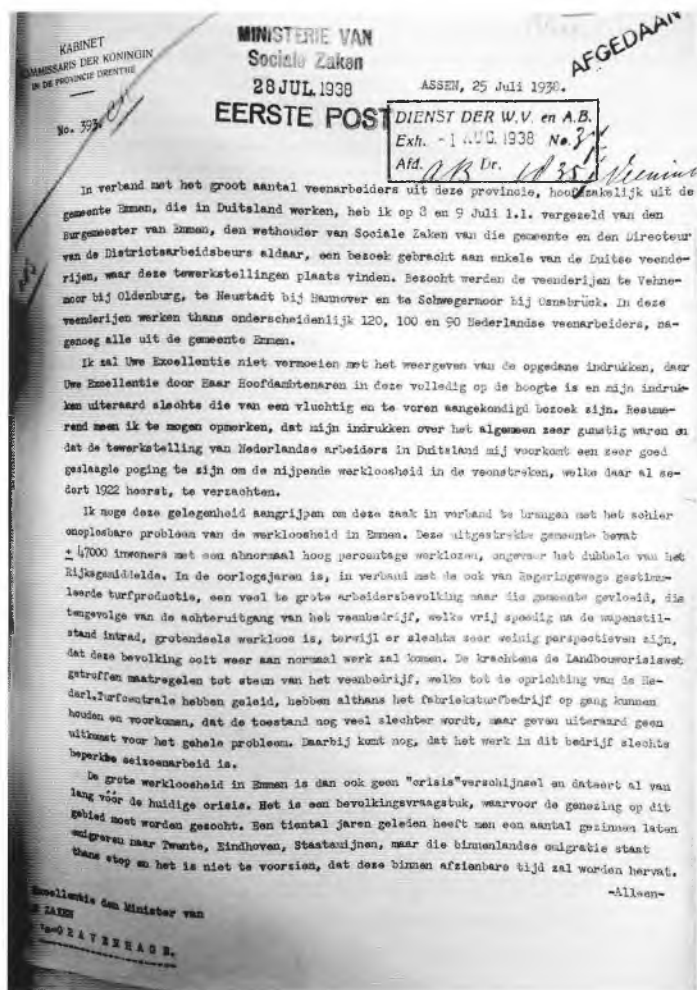
Dat de gemeente het niet eens was met bovenstaande, onverholen kritiek, mag duidelijk zijn. Het college van B&W had niet zozeer moeite met het verplichtende karakter om werklozen onder dwang naar Duitsland te sturen, omdat Emmenaren al voor, tijdens en direct na de Eerste Wereldoorlog in Duitsland werkten en daar waren blijven werken. Het werken over de grens was voor zowel de gemeente als de burgers nooit een politiek onderwerp geweest. Waar de gemeente wel moeite mee

had was de kritiek dat de gemeente niet voldoende acties ondernam om de werkloosheid in de gemeente op te lossen en over het idee dat de Emmenaren niet wilden werken.

Het beeld dat men in Den Haag had van de veenarbeiders lijkt te zijn gebaseerd op de beelden die de kranten in de begin jaren twintig hadden gebracht van arme veenarbeidersvrouwen en hun kinderen voor hun schamele veenhutjes. Het idee bestond toen dat de mannen oproerkraaiers, werkschuw en alcoholisten waren, want anders zou het niet zo slecht gaan met deze mensen. Ook De Rooy nam in zijn boek *Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940* deze zienswijze zonder enig commentaar over.⁶ Dit beeld was volgens mij niet juist, want uit onderzoek naar de veenarbeiders bleek dat zij gewend waren om te werken voor hun inkomen, of dit nu in Nederland was of net over de grens in Duitsland. Werk leverde namelijk meer inkomen op dan een steunuitkering. Indien een veenarbeider werk had, werkten vaak verscheidene gezinsleden mee en gezamenlijk bracht dat een redelijk inkomen op. Indien een werkloze was ingezet bij de werkverschaffing, mocht alleen de kostwinner het inkomen verdienen en dat was beslist geen vetpot. Natuurlijk zullen er ook veenarbeiders zijn geweest die 'liever lui dan moe' waren. Dit komt in alle tijden en onder alle mensen voor, maar het zal een kleine minderheid zijn geweest.

De gemeente Emmen had er veel belang bij dat haar bevolking een eigen inkomen kon verdienen. Emmen telde op dat moment bijna 47.000 inwoners en had een werkloosheidspercentage dat het dubbele van heel Nederland was. Dit was uiteraard abnormaal hoog te noemen en de redenen hiervoor waren de grote toestroom van veenarbeiders tijdens de Eerste Wereldoorlog en de inzakkende vraag naar turf na de wapenstilstand. Daarbij kwam nog de sterke groei van het aantal veenarbeiders: zij trouwden veelal jong en kregen veel kinderen die later ook weer veenarbeiders werden. Het 'leger' aan veenarbeiders zou dan ook de eerst komende jaren met 100 per jaar toenemen. De werkloosheid in Emmen was daarom ook geen 'crisisverschijnsel', omdat deze ver voor de crisis al was ingetreden.⁷

Om deze reden had de gemeente de directeur van de Arbeidsbeurs gestimuleerd contacten te onderhouden met de Duitse grensverveners en het Arbeidsambt in Nordhorn. Dit intensief contact was in 1925 ontstaan met goedkeuring van de rijks-overheid en leverde werk op voor veel werkloze veenarbeiders. Dat Emmen zijn eigen werklozen ook zoveel mogelijk naar Duitsland bemiddelde, blijkt wel uit het schrijven van de directeur van het Nederlandse Arbeidsbemiddelingsbureau te Oberhausen in 1928. Hij rapporteerde toen dat hij geen rol had gespeeld bij het aantal Emmense veenarbeiders dat in Duitsland werkte, omdat de Districts Arbeidsbeurs Emmen altijd rechtstreeks bemiddelde, dus zonder zijn tussenkomst.⁸ Het enige besluit dat de gemeente niet had genomen was de mensen verplichten werk in Duitsland te aanvaarden, indien dit niet in Nederland te krijgen was, vooral als dit zou inhouden dat de mannen langere tijd van huis zouden zijn. Toen de staat deze dwang oplegde, kwam er geen enkel verzet van B&W of de gemeenteraad. Zelfs vanuit de arbeiders kwam geen verzet om in Duitsland te werken. De protesten die er waren betroffen het lang van huis zijn, zodat het gezin zich zonder de vader moest zien te redden, de hoogte van de lonen en af en toe het voedsel. Niet het feit dat het hier om werk in het naburig Duitsland ging, waar een fascistische regering aan de macht was. In 1937 werkten ruim 5.000 Nederlanders in Duitsland⁹, van wie de helft uit Emmen afkomstig was.¹⁰ De rijksambtenaar Van Lier prees de gemeente Emmen tijdens een vergadering van de Noordelijke Arbeidsbeurzen in januari 1938 om haar inzet zoveel mogelijk werklozen naar Duitsland te sturen. Hij vertelde eveneens dat Duitsland zoveel behoefte aan landarbeiders had dat de noordelijke provincies er niet eens aan konden voldoen. Deze grote vraag naar werkkrachten noemde Van Lier een 'welhaast ideale toestand'. Hij zei: 'Alle werklozen naar Duitsland. Politieke bezwaren zijn er niet, omdat de mensen niet naar Duitsland gaan om politiek te bedrijven, maar om te werken.'¹¹ Emmen had ook geen politieke bezwaren. De arbeiders in Nieuw-Weerdinge en Emmer-Erfscheidenveen protesteerden wel in 1939



over het werk in Duitsland, maar ook dit betrof de lonen. Deze waren namelijk verlaagd, omdat de 'goedkoop werkende Polen' (waar hebben we dit meer gehoord?) in Swechermoor en Fehndorf de lonen drukten. Toen de gemeente Emmen het voor elkaar had gekregen dat er voor de Nederlandse grenslopers tien procent bij kwam, waren de protesten voorbij.¹² De veenarbeiders die met het hele gezin naar Duitsland waren verhuisd, ondervonden andere problemen. In de Duitse grensdorpen Schöningdorf, Fehndorf, Georgsdorf, Adorf en omgeving woonden circa 200 Nederlandse gezinnen. De meesten kwamen uit Emmen, waarvan een deel in permanente 'behoefte omstandigheden verkeerde'. Het salaris was te laag voor de dure levensomstandigheden in Duitsland. Deze gezinnen vanuit Nederland ondersteunen bleek moeilijk, omdat het geheel individueel moest gebeuren door het geven

Aan: den heer Minister.

Mijne ook bijna 20 jarige ervaring in de Zuid-Oosthoek van Drenthe, in en om Emmen, inzake de arbeidsbemiddeling - in het bijzonder wat betreft het verplaatsen van arbeiders uit Emmen (en uit andere gemeenten in Z.O.Drenthe) naar andere plaatsen (werkgelegenheden) in Nederland en naar het buitenland (Duitschland en België) is, dat in den Z.O.-hoek van Drenthe en in het bijzonder ook in Emmen, honderden arbeiders worden aangetroffen, die geschikt zijn om elders arbeid te verrichten en waarvoor ook werkgelegenheid elders bestaat (in binnen- en/of buitenland), doch dat er geen groot animo bestaat, noch onder de arbeiders om dezen arbeid te benutten, noch bij de gemeentebesturen e.q. de ambtenaren der arbeidsbemiddeling als lasthebbers van deze, om intensiever te bevorderen, dat de arbeiders naar buiten gaan werken.

Ik voor mij heb den indruk, dat onder de arbeiders zeer sterk leeft de gedachte: als wij niet naar buiten gaan, komen wij ten slotte toch in den steun of werkverschaffing terecht; uit correspondentie met het gemeentebestuur van Emmen, inzake het aanvaarden van arbeid in Duitse veenderijen, blijkt, dat destijds het geen werken in Duitschland in Emmen als het ware is gesaboteerd. Toen Uwer Excellentie's ambtvoorganger bij brief van 19 Oktober 1936 met betrekking tot de 137-jarige jubileum van het gemeentebestuur van Emmen het mes op de keel heeft gezet in er een verandering ten goede ingetreden. Men zie de cijfers over 1937 en 1938, maar het feit blijft, dat de werkgelegenheid in den landbouw in Duitschland door arbeiders uit Emmen slechts voor een klein deel wordt aangegrepen. om aan de werkloosheid te ontkomen, terwijl zelfs de veenarbeid nog grootere gelegenheid biedt dan die, waarvan thans wordt gebruik gemaakt. Bitterden verongeluk heeft zich voorgedaan in de afgelopen 15 jaar met de aanplanting van arbeiders uit Emmen en omgeving naar de Nederlandsche mijnen in Limburg, naar de Philips' Fabrieken en

trie draaiende te houden. De oorlogsindustrie ging namelijk voor de veenindustrie. Mede hierdoor had zij eind 1938 bepaald dat er minder Nederlandse veenarbeiders mochten worden aangesteld dan in de jaren daarvoor, maar begin februari 1939 lag er al weer een aanvraag van het Landesarbeitsamt Niedersachsen bij de Reichsarbeitsminister om circa 950 'niederländische Torfarbeiter' te mogen aanstellen.¹⁴ Nu lag de weg open voor bijna 1.000 veenarbeiders om over de grens weer aan de slag te gaan.¹⁵ Vanuit Emmen werkten er voornamelijk ongehuwden bij de Duitse veenderijen te Swegermoor en Edewechterdam. De rijksoverheid was het hiermee niet eens. Zij vond dat er evenveel gehuwde arbeiders naar Duitsland moesten en dan niet alleen voor het veenwerk, maar vooral als ongeschoolde arbeiders voor de industrie. De directeur van de Arbeidsbeurs te Emmen was het hier niet mee eens, omdat hij geen dwang wilde uitoefenen op gehuwde veenarbeiders.¹⁶

De directeur van de Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling, van Lier, schreef hierover een lange klachtenbrief naar de Minister. Volgens hem waren er in dit eerste halfjaar 6.000 Nederlanders naar Duitsland bemiddeld. Hiervan kwamen er 1.300 uit Emmen die allen in de Duitse veenderijen werkten. Verder was hij van mening dat Duitsland nog zeker 800 ongeschoolde arbeiders kon gebruiken en dat die maar uit Emmen moesten komen. Volgens Van Lier waren nu vooral de Zeeuwse, Limburgse en Brabantse dorpen 'leeggepompt' om arbeiders te leveren voor Duitsland.¹⁷

De kritiek die de rijksambtenaren in de jaren dertig regelmatig hadden op de werkwillegheid van de Emmense arbeiders, was volgens mij niet terecht. In 1938 was de werkloosheid in Emmen twee keer zo groot als gemiddeld in de rest van Nederland. Dit betrof vooral jonge mensen net boven de leerplichtige leeftijd. Om dit probleem aan te pakken had de gemeente Emmen twee trajecten uitgezet. Het ene traject was om zoveel mogelijk jonge ongehuwde werklozen naar Duitsland te bemiddelen

van kleding of geld.¹³ Hieruit kunnen we eveneens afleiden dat veenarbeiders het werken in Duitsland niet als politiek probleem zagen, voor hen was het veel belangrijker dat ze werk hadden.

Laatste vredesjaar

De Duitse overheid had veel, heel veel behoefte aan ongeschoolde fabrieksarbeiders om hun indus-

De grensovergang bij Zwartemeer met een Duitse grensbeambte (Coll. R. Boelens)



en daar aan werk in het veen te helpen. Het tweede traject bestond uit een speciaal voor Emmen opgezet jongeren-project, waarin jonge land- en veenarbeiders omgeschoold werden naar een ander beroep. Hierdoor zou de bevolking van Emmen in de toekomst niet meer alleen afhankelijk zijn van veenarbeid.

Het eerste traject kreeg echter alleen maar kritiek van de rijksambtenaren en het tweede traject werd gedwarsboomd door alle regeltjes van de overheid. Indien we nu een vergelijking maken tussen het aantal Nederlanders en het aantal Emmenaren dat in Duitsland werkte, dan zien we dat procentueel het aantal Emmenaren veel groter was dan de arbeiders uit de rest van Nederland en zelfs veel meer dan uit Zuid-Nederland, dat volgens Van Lier was 'leeggepompt'. In tabel 1 zijn de cijfers uitgewerkt.

Emmen kon het blijkbaar niet goed doen tijdens de crisisjaren en kreeg regelmatig een tik op de vingers van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De hoge werkloosheid en de grote armoede die er in de gemeente heersten zullen hier zeker debet aan zijn geweest. Er moest immers in die jaren veel 'belastingsgeld' naar de gemeente.

Tabel 1: werkenden in Duitsland in 1939

	Bevolkings- aantal	bemid- deld	%
Nederland	8.640.000	6.000	0,069
Emmen	48.127	1.300	2,7
Zuid Nederland	1.602.000	4.700	0,29

Aan het eind van 1939 moesten er nieuwe afspraken worden gemaakt tussen Nederland en Duitsland over de problemen die Nederlandse arbeiders ondervonden bij het werken in Duitsland. Deze problemen losten de onderhandelaars tijdens het overleg in Berlijn op, zonder dat de Nederlanders er enig idee van hadden dat Duitsland binnen een paar maanden Nederland zou binnenvallen en het werken in Duitsland zou veranderen van arbeidsbemiddeling in 'Arbeitseinsatz'.

Dit artikel is een onderdeel van mijn onderzoek naar het leven in de grensstreek van Coevorden tot aan de Dollard tussen 1914 en 1960. Hiervoor ben ik op zoek naar informatie over deze periode die kan bestaan uit: brieven, dagboeken, foto's en verhalen uit die tijd. Mocht u iets voor mij hebben, mail dan naar dirkje@outlook.com of bel 06 22234953.

Noten

- 1 *Personeelsarchief Griensveen AG Papenburg.*
- 2 *Clearing is een systeem van verrekening tussen twee landen over de in- en uitvoer van goederen. Indien Duitsland meer goederen uitvoert naar Nederland dan dat zij invoert, dan kan het verschil worden gebruikt om de loonkosten van Nederlandse arbeiders in Duitsland te betalen in guldens.*
- 3 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 211, Minister aan Verwey, 8 oktober 1935.
- 4 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 211, brief markensmokkel, 24 december 1935.
- 5 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 213, Ministerie van Sociale Zaken aan B&W van 21 veenge-meenten, 30 november 1937.
- 6 P. de Rooy, Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940. Landelijk en Amsterdams beleid. (Amsterdam, 1979) 182-185.
- 7 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 217, CvdK van Drenthe aan Minister van Sociale Zaken, 25 juli 1938.
- 8 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 216, directeur N.A.O. aan RDWAZ, 24 oktober 1928.
- 9 P. de Rooy, Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding. 182-185.
- 10 GAE, inv.nr. 1.839.61, rapportage dir. GABE aan B&W, 7 april 1938.
- 11 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 4, Verslagen d.AB 1934-40, 18 januari 1938.
- 12 GAE 1.839.61.
- 13 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 217, nota grensarbeid, 18 juli 1938.
- 14 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 217, Der Reichsarbeitsminister aan Niederländische Reichsamt, 2 februari 1939.
- 15 Ibidem, Rijksconsulent aan Directeur van de Rijksdienst, 16 februari 1939.
- 16 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 217, Rijksconsulent SoZa Oberhausen aan directeur van de Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling, 2 maart 1939
- 17 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 217, Rijksdienst aan Minister, 21 juni 1939. Van Lier schrijft over de Goering werken. Ik ga er vanuit dat hij de HGW bedoelde.

Hoe de muziekkoepel in Emmen moeizaam tot stand kwam

In het begin van de jaren dertig deed zich steeds meer de behoefte voelen aan een muziekkoepel in het dorp Emmen voor het geven van concerten in de openlucht. Er was al langer een verplaatsbare koepel, maar die voldeed niet meer. De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer nam het initiatief en stelde een koepelcommissie in om hiervoor het benodigde geld bij elkaar te krijgen.

Ook de *Emmer Courant* was een groot voorstander. De redactie vond in een artikel van augustus 1932 dat Emmen nog van alles nodig had om een echte trekpleister voor de toeristen (in de krant 'vreemdelingen' genoemd) te worden. Een muziekkoepel, een zwembad, een museum: er werd aan gewerkt. Maar het ging de redactie niet hard genoeg en de penningmeesters van de diverse comités en verenigingen waren niet zo tevreden.

De muziekkoepel zou er al een paar jaar geleden gekomen zijn, het zwembad zou in augustus 1932 geopend worden en een oudheidskamer was er ook nog niet.

Om de muziekkoepel te krijgen moest geld bij elkaar gebracht worden. Het plan was dat de plaatselijke muziek- en zangverenigingen concerten zouden gaan geven op het meetingterrein vóór in de Emmer Dennen en de lage entreegelden (25 cent) zouden bestemd zijn voor het goede doel: een muziekkoepel. De initiatiefnemer, de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer (VVV), nodigde het publiek door middel van advertenties in de *Emmer Courant* uit deze concerten bij te wonen.

Vier dagen later deed de krant verslag van de eerste muziek- en zanguitvoering. De weersomstandigheden waren perfect op deze zomeravond. Helaas was de belangstelling zo gering, dat het de commissie verwonderde. Aan het

begin van de avond waren er ongeveer 100 bezoekers. De avond werd geopend door de muziekvereniging 'Euterpe', waarna R. Hemminga, voorzitter van de koepelcommissie, de aanwezigen welkom heette en het doel van de avond nog eens uitlegde. Daarna kwam de Chr. Gemengde zangvereniging 'De Lofstem'. Beide verenigingen werkten belangeloos mee.

Doordat het aantal bezoekers van deze avond tijdens het concert groeide tot zo'n 200 bezoekers, leverde het alsnog een niet onaardig bedrag op. De commissie was 'niet voldaan, maar toch tevreden over deze eerste poging'.

Tien dagen later werd het tweede concert gehouden, deze keer op het sportterrein, dat welwillend afgestaan werd door het bestuur van 'Volksvermaken'. Ook hier trad de muziekvereniging 'Euterpe' op met Siersema als dirigent en de kinderkoren A en B onder leiding van R. A. Slagter. Opnieuw was er enige teleurstelling over de opkomst van het publiek. Ondanks het mooie weer werden 60 kaarten verkocht, 'terwijl het er toch wel 1.060 hadden kunnen zijn', aldus de krant.

In dezelfde week was op 16 augustus de door M. Groothuis gestichte nieuwe concert- en bioscoopzaal aan de Markt geopend met een 22 bij 11 meter grote zaal waar 550 tot 600 bioscoopbezoekers plaats konden vinden, terwijl er bij andere gelegenheden, als er tafeltjes gezet wer-

Advertenties uit de Emmer Courant van 1932, waarin de bevolking uitgenodigd wordt de concerten ten bate van de koepel-bouw te gaan bezoeken.

den, 400 mensen in konden.

Een maand later werd het derde concert vanwege de weersomstandigheden in die concertzaal van Groothuis gehouden. Het Nederlands-Hervormd kerkkoor, het meisjeskoor, het Kapelkoor en de muziekvereniging 'Laus Deo' traden op. Er waren behalve de ongeveer 100 deelnemers evenveel toehoorders.

Zo'n anderhalf jaar later was het benodigde bedrag nog niet bij elkaar gesprokkeld en stond de koepel er nog niet.

Op 20 maart 1934 verscheen een ingezonden stuk in de *Emmer Courant*, geschreven door de muziekkoezelcommissie, ondertekend door de voorzitter, R. Hemminga, de secretaris, J. Nijemanting, de penningmeester W. Warringa (hoofdopzichter bij Openbare Werken) en het lid T. Kremer. Daarin stond dat 'de muziekkoezel is aanbesteed, zowel het timmerwerk als het schilderwerk. De koepel zal gebouwd worden bij het gemeentehuis en de onderbouw bestaat uit Drentsche keien, daarop een achtkantige koepel van 7 m. doorsnede met rietdak....het plan leent zich uitstekend voor het geven van concerten, temeer nog omdat het zo gemakkelijk afgesloten kan worden, waardoor auto- en motorgeronk op een afstand blijft.... Edoch, er hapert iets en wel het normale struikelblok. De commissie heeft nog geen zilveren spijkers genoeg. Er mankeren nog rond 500 gulden. De aanbestedingssom is niet te hoog, de commissie heeft 30 dagen tijd voor de gunning, dus binnen 30 dagen moeten de 500 gulden er zijn. Emmenaren helpt ons."

De krant zelf gooide er nog een schepje bovenop en wijdde er een redactioneel commentaar aan, waarschijnlijk geschreven door hoofdredacteur Ten Kate, die lid is van het bestuur van de VVV. De toon van het stuk was opmerkelijk en verwijtend naar de bevolking toe:

'Het Emmer publiek is niet zo muzikaal als men wel eens wil doen voorkomen of het is muzikaal op een koopje. Want het zo ijverige muziek-koepelcomité is nu zoetjesaan al een paar jaar

MUZIEKKOEPEL - EMMEN

CONCERT

te geven door de Chr. Zangveren. „De Lofstem" en de Harmonieveren. „Euterpe"

op Woensdag 10 Augustus

's avonds van 7.30 tot 9.30 uur, in de

EMMER DENNEN

De entree ad f 0.25 per persoon zal geheel worden besteed voor den bouw van een Muziekkoezel te Emmen.

MUZIEKKOEPEL, EMMEN.

2e CONCERT

(waarvan de opbrengst besteed zal worden voor den bouw van een Koepel)

op Zaterdag 20 Augustus a.s.,

des avonds van 7.30 tot 9.30 uur,

op het Sportterrein te Emmen

te geven door de Harmonievereniging „Euterpe"

en het Kinderkoor (Dir. de Heer SLAGTER).

25 cent entrée.

't Concert bezoeken beteekent „Emmen vooruit brengen"

NIEMAND BLIJVE THUIS.

DERDE

Koepelconcert

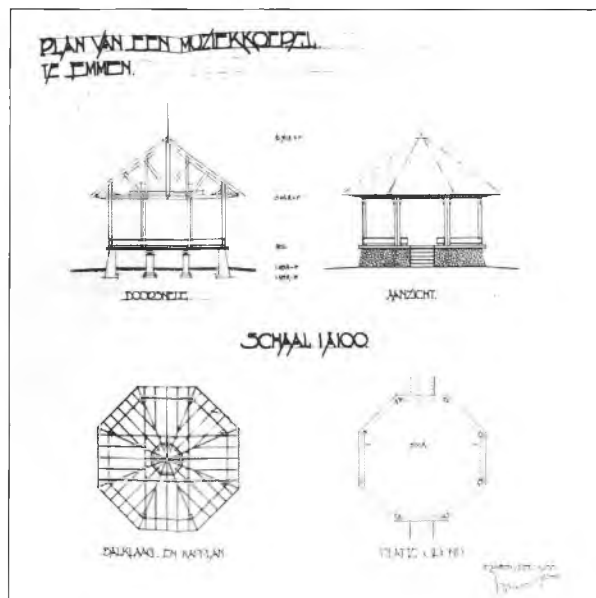
te geven in Concertzaal GROOTHUIS
op Donderdag 22 September.

Medewerkenden: Muziekvereniging „Laus Deo";
Zangvereniging Ned. Herv. Kerkkoor;
" Kapelkoor;
" Meisjeskoor.

Aanvang kwart voor acht.
Entree slechts 25 cent.

NU MAG NIEMAND THUISBLIJVEN!

doende om het toch niet zo geweldige bedrag voor een koepel bijeen te brengen en nog altijd is het daarin niet geslaagd. Nu is er, zoals de commissie in een ingezonden stuk meedeelt nog f 500,00 tekort en als dat bedrag er niet komt, komt er van het mooie plan ook niets. Het moet toch niet moeilijk zijn in hetzelfde Emmen dat honderden guldens aan vreemde toneelgezel-



schappen en aan de film offert, dat sommetje van 500 pop bij elkaar te brengen? Toe Emmen, doe het nu eens binnen 14 dagen.'

Dertig dagen later stond in de krant dat aannemer Daanje de opdracht had gekregen voor de bouw van de koepel aan de markt (bouwkosten

De ontwerptekening voor de nieuwe muziekkoepeel (Gemeentearchief Emmen)

1393.00 gulden). Weliswaar ontbrak nog steeds f. 150,00, maar 'natuurlijk wordt er voor gezorgd dat, als de koepel ingespeeld wordt, er geen gat in het zilveren dak zal zijn. De koepelcommissie die zo naarstig haar werk deed, zal nog graag de laatste loodjes ontvangen.'

Op 8 juni kon de krant melden dat de koepel klaar was en de Emmenaren die zich daarvoor hadden ingespannen werden nog eens geprezen. Lyrisch werd gesproken over 'de tempel der tonen' die nu gereed was om aan de dienst der muzen gewijd te worden.

Behalve voor de bouwer, aannemer J. Daanje, waren er ook lovende woorden voor H. van der Veen, die het schilderwerk verzorgde, de rietdekkers Hoving en Wassen, de smid G.J. Naber en de boeren die belangeloos de keien hadden aangevoerd waaruit de onderbouw was opgetrokken.

De feestelijke inwijding en de overdracht aan het gemeentebestuur was op 25 juni 1934. Deze avond, waarbij zo'n duizend mensen aanwezig waren, werd geopend door de muziekvereniging Euterpe. Daarna opende de voorzitter van de koepelcommissie, R. Hemminga, een rij sprekers. Hij droeg de koepel over aan de VVV, waaruit de commissie gevormd was. Mr. A. Jonker, de waarnemend voorzitter, droeg daarna de koepel op zijn beurt weer over aan het gemeentebestuur van Emmen. Het 'geschenk' werd dankbaar aanvaard door burgemeester L. Bouma met de belofte dat het gemeentebestuur er steeds met toewijding voor zou zorgen. Daarna traden de verschillende koren en muziekverenigingen op die ook de voorgaande concerten verzorgd hadden. De avond werd besloten met het zingen van het volkslied.

Tachtig jaar later staat de koepel nog steeds op dezelfde plek, maar het had niet veel gescheeld of hij was in 2014 gesloopt. Het bouwwerk was inmiddels in handen van de winkeliersvereniging

**INWIJDING
MUZIEKKOEPEL
EMMEN**

**Maandagavond 8 uur
aanbieding van den koepel
aan het Gemeentebestuur.**

CONCERT

**door de plaatselijke muziek-
en zangverenigingen.**

IEDER IS WELKOM!

DE COMMISSIE.

*Advertentie in de Emmer Courant
(sept. 1934)*



De muziekkoepe in 1934 met op de achtergrond het voormalige gemeentehuis (Coll. Gemeentearchief Emmen)

Emmen Vlinderstad, maar kampte met achterstallig onderhoud (kosten 25.000 tot 30.000 euro), waar de vereniging geen geld voor had. Bij de herinrichting van het Marktplaats en omgeving stelde de gemeente voor het gebouw te slopen. Vanuit de bevolking kwam nogal wat bezwaar. In 2013 werd een stichting opgericht: Keep de Koepel om de sloop te voorkomen. Voor een opknapbeurt heeft de gemeente reeds

10.000 euro toegezegd. In maart van dit jaar is de koepel voor het symbolische bedrag van tien euro verkocht aan de stichting en als het goed is, is men op dit ogenblik bezig met de renovatie. En zo is in ieder geval weer een stukje cultureel erfgoed van Emmen bewaard gebleven en niet ten prooi gevallen aan de sloop.

Bronnen

*Diverse artikelen uit de Emmer Courant van 1932 en 1934.
Gemeentearchief Emmen.*

Patriotten in het kerspel Emmen (1785-1787)

De patriottenbeweging manifesteerde zich in de tweede helft van de 18de eeuw. Het was een complexe beweging, waarin oude grieven tegen de heersende bestuursklasse zich vermengden met het gedachtegoed van de Verlichting. Uitgangspunt van de Verlichting was het geloof in de redelijkheid van de mens en zijn mogelijkheid op geestelijk en zedelijk terrein vooruit te gaan.

Of deze verlichtingstheorieën de Drentse geesten tot daden hebben geïnspireerd mag worden betwijfeld. Wel vormden deze ideeën de basis, waarop leden van de Ridderschap en van de kleine burgerij c.q. de eigenerfden een gemeenschappelijk doel konden nastreven.

In Drenthe was er in de 18de eeuw sprake van een steeds terugkerend spanningsveld tussen de gewestelijke bestuursmacht van drost en hogere ambtenaren en de plaatselijk bestuursmacht van eigenerfden. Eigenerfden waren landbouwers met een eigen erf, een eigen boerenbedrijf. Deze eigenerfden waren tot de jaren tachtig van de 18de eeuw de

lokale machtshebbers. Als 'eerdaodige lu' vertegenwoordigden zij de kerspelen op de Landdagen.

In grotere plaatsen zoals Meppel, Hoogeveen en Coevorden, maar ook in Drentse dorpen, namen de kooplieden, de ambachtslieden, de middenstanders en de kleinere boeren mede door het patriottistische denken niet langer genoeg met een ondergeschikte rol. Het zou leiden tot lokale spanningen die enkele decennia zouden voortduren.

Vanaf 1766 had stadhouder Willem V (1748-1806) in Drenthe de bevoegdheid tot het aanstellen van hoge ambtenaren, o.a. de drost en officieren. Daarnaast had hij de bevoegdheid op voordracht van de Staten gedeputeerden te benoemen. De hogere ambtenaren waren dan ook zeer loyaal jegens de stadhouder. Tegenover deze prinsgezinde ambtenaren stonden de lagere ambtenaren, onder andere de schulten. Hoewel hun geen daadwerkelijke betrokkenheid bij de onlusten verweten kan worden, waren zij toch 'welwillend onzijdig'. Dat gold met name de schulten van Meppel en Hoogeveen. De schulte van Echtens-Hoogeveen, J.C. van Rossen, stak niet onder stoelen of banken, dat hij tot de anti-stadhouderlijke groepering behoorde, evenmin als H.J. Verschuur, schulte van Sleen. Onder de eigenerfden bevonden zich de leiders van de patriottenbeweging, onder andere: N. ten Wolde (de



*Stadhouder
Willem V
(1748-1806)*

Wijk), Otto Blom (Meppel) en Warner de Jonge (Hoogeveen).

Problemen tussen de gewestelijke en de plaatselijke bestuurders ontstonden met name in de jaren tachtig van de 18de eeuw.

Uit de plaatsen Hoogeveen, Meppel, De Wijk, Diever en Dwingeloo kwamen in 1785 verzoeken om exercitiegenootschappen te organiseren. Zij het schoorvoetend en onder een aantal voorwaarden ging het gewestelijk bestuur akkoord. In Beilen en Borger organiseerde men exercitiegenootschappen zonder daarvoor toestemming van hogerhand te hebben verkregen. Deze genootschappen maakten 'de burgerij' bedreven in het hanteren van wapens. Het waren eigenlijk voortzettingen van de oude schutterijen in democratische, anti-stadhouderlijke zin.

Deze exercitiegenootschappen hielden hun 'militaire oefeningen' en vergaderingen in de plaatselijke kerken. Daarnaast waren er in sommige plaatsen sociëteiten - politieke clubs - die als propagandacentra dienden.

Einde van de patriottistische beweging

Vanaf 1781 kwam er steeds meer kritiek op het functioneren van Willem V. Het pamflet 'Aan het Volk van Nederland', waarin een aantal zaken op een rijtje waren gezet vond gretig aftrek. Willem V werd beschuldigd van heulen met de vijand. Bovendien speelde de buitenechtelijke affaire met freule Constantia van Lynden hem parten.

Begin september 1785, enkele dagen nadat het dragen van oranje verboden was, verloor Willem V zijn militaire positie in 's-Gravenhage. De stadhouder raakte in een steeds zwaardere crisis en dronk veel wijn. Het liefst had hij afstand van zijn stadhouderschap gedaan en zich teruggetrokken op een van zijn Duitse bezittingen. Hij schreef: 'Ik wenschte dat ik dood waere, dat mijn vader nimmer stadhouder was geworden. Ik voel ik ben daertoe niet bekwaem. 't Hooft loopt mij om.'

Twee weken later reisde Willem V af naar Friesland, waar zijn vrouw, F.S. Wilhelmina (1751-1820), prinses van Pruisen en zijn kinderen zich bevonden om aanwezig te zijn bij het tweehonderd-jarig bestaan van de Universiteit van Franeker. Via Groningen trok de stadhouder zich terug op het jachtverblijf Het Loo bij Apeldoorn.



Een exercitiegenootschap bij Sneek

Na verschillende stedelijke en binnenlandse conflicten naar aanleiding van het afzetten van prinsgezinde bestuurders in 1786 en in 1787 dreigde er een escalatie, ja zelfs een burgeroorlog. Op verschillende plekken vonden krijgshandelingen plaats. Op 28 juni 1788 reisde prinses Wilhelmina 'incognito' in twee koetsen met zestien paarden naar 's-Gravenhage in een poging de macht van haar man te herstellen, maar zij werd tegengehouden langs de Vlist door leden van een exercitiegenootschap uit Gouda. Het gezelschap werd onder geleide naar Goejanverwellesluis gevoerd, in afwachting van een beslissing van de Staten van Holland. Prinses Wilhelmina moest dus onverrichter zake terugkeren naar Nijmegen. Na beklag bij haar broer, de koning van Pruisen en pas aangetreden, kwam hij zijn zuster te hulp. Een Pruisisch leger van 20.000 man viel bij Nijmegen binnen. De troepen van de Republiek onder de Rijngraaf Van Salm verlieten Utrecht bij de nadering van dit leger en op 17 september 1787 reed de prins onder luide toejuichingen Utrecht binnen. Op donderdag 20 september 1787 kwam hij aan in Den Haag. Hersteld in de oude rechten nam stadhouder Willem V, maar in het bijzonder zijn vrouw Wilhelmina, nu represailles tegen de patriotten. De patriotten, verbeurd verklaard van hun bezittingen en hun zetels in de vroedschap, vluchtten daarop naar Noord-Frankrijk.

In Drenthe

Op 29 september 1787 besloten Ridderschap en Eijgenen de prins geluk te wensen met zijn terugkeer in Den Haag en met zijn hersteld gezag. Tevens werd het dragen van oranje weer toegestaan,



Georg Rudolph Wolter
Kymmell (Havelte,
17 januari 1745 -
Dalen, 10 maart 1814)

terwijl exercitiegenootschappen verboden werden. Tevens werd een commissie ingesteld om de gedragingen van de patriotten, de exercitiegenootschappen en de sociëteiten te onderzoeken. Deze commissie stond onder leiding van landdrost Sigismund Pieter Alexander van Heiden Reinestein¹.

Afgezien van enkele ongeregelheden, met name in Meppel en Hoogeveen, verliep de machtsomwenteling rustig.

Kymmell

De commissie gaf G.R.W. Kymmell², schulte van Dalen en Oosterhesselen, opdracht een onderzoek in te stellen naar het gedrag van drie predikanten: J. Hemmes uit Emmen, G. Albrinck uit Odoorn en N.A. Schagt uit Borger. Deze predikanten waren aanhangers van de patriottistische beweging en zouden zich laatdunkend hebben uitgelaten over stadhouder Willem V.

De keuze voor Kymmell en niet voor Lucas Willinge, schulte van Emmen, Odoorn en Roswinkel

had te maken met hun opstelling tijdens de woelige jaren 1786 en 1787. De uitgeweken patriot mr. C. de Vos van Steenwijk vertelde in 1791 allerlei persoonlijke zaken over de Drentse bestuurders in de jaren 1786 en 1787 aan Pierre Alexander Dumont-Pigalle, een Leidenaar van Franse afkomst die een en ander op schrift stelde. Dit gebeurde wel door de gekleurde, patriottistische bril van De Vos van Steenwijk die Willinge typeerde als een 'al te voorzichtige patriot'. Dat verklaart ook dat Willinge in de verschillende getuigenverklaringen niet één keer wordt genoemd. Dat de drost voor Kymmell als onderzoeker heeft gekozen, komt niet vreemd over als we de typering van De Vos van Steenwijk over deze man lezen: *'In het eerste begin was hij patriotsch, niet lang daarna wierd hij een grote Orange schreewer. Is een door slecht mensch, daarvoor bij de Orange-klanten bekend wegens malversaties in de registers van Staat genoteerd. Na de Revolutie is hij door de Drost gebruikt om als fiscaal tegen de Patriotten te ageren, de depositien [verklaringen] van de getuigen heeft hij dikwijls voorbedagtelijk valsch genoteerd, hij wordt door de meeste menschen, die hem maar eenigzints kennen, verfoeid.'* Hoewel gekleurd, zit er kennelijk wel een kern van waarheid in de typering van beide mannen. Toen in 1795 wederom een machtsomwenteling plaatsvond (zie eind van dit artikel) werd Kymmell in Dalen en Oosterhesselen niet herkozen als schulte, terwijl Willinge wel als schulte werd herkozen. De sterk oranjegezinde houding van Kymmell was hier zeker debet aan.

De drie predikanten kenden elkaar van de classis Emmen. Hemmes, de oudste, was de leider en de inspirator van de predikanten Albrinck en Schagt. Daar kan ook nog predikant Jan Brands uit Roswinkel aan worden toegevoegd en zijn zoon Hemme W. Hemmes, die predikant van Anloo was. Predikanten als bringers van het gedachtegoed van de patriottistische beweging was op zich niet zo vreemd. In de Drentse dorpskerk hoorden bezoe-

Het Willingehuis, de woning van schulte L. Willinge. In 1936 werd het afgebroken en liet Zegering Hadders er de villa De Lindenhof bouwen.



kers voor en na de predicatie niet alleen het plaatselijk nieuws, maar ook het nieuws van verder weg.

De positie van de predikanten in Drenthe

De kerkorde van 1638 kende aan Ridder-schap & Eigenerfden, vertegenwoordigd door de drost en de gedeputeerden, het hoogste toezicht op de hervormde kerk toe. Daardoor had het landschapsbestuur veel invloed op de benoeming van predikanten. In een aantal kerkelijke gemeenten benoemde dit bestuur de predikant; in andere gemeenten controleerde men de benoemingen. Dit was in 1786 en 1787 nog steeds het geval, waardoor predikanten zich in een afhankelijke positie van het landschapsbestuur bevonden.

27-28 oktober 1787

Op 27 en 28 oktober 1787 werden in Dalen door schulte G.R. W. Kymmell en de keurnoten Hindericus Volkers en Thijs Jacobs Smits uit Dalen, verschillende getuigen gehoord die een boekje open deden over de patriottistische activiteiten van ds. W. Hemmes.

Het waren uit het dorp Emmen Heijne Kremers, landbouwer en winkelier, Albert Dunning, landbouwer en herbergier (stiefvader van Heijne Kremers), Thomas Krans (kerspelsoldaat/keuter), de joodse koopman Lazarus Jacobs, Gerrit Rosingh en verder nog verschillende leden van de familie Joling uit Weerdinge en ette Jan Hovingh uit Noordbarge.

Het onderzoek was erop gericht gegevens te verzamelen om ds. Hemmes te schorsen. Wederhoor van Hemmes vond dan ook niet plaats, evenmin werden getuigen gehoord die de predikant zouden kunnen ontlasten. In de ogen van de oranjegezinden was Hemmes een patriottistische agitator die moest worden aangepakt.

Hieronder worden de getuigenverklaringen weergegeven, welke een goed tijdsbeeld van de politieke onrust in de jaren 1786 en 1787 geeft. Om deze reden zijn ook verschillende uitspraken letterlijk weergegeven.

Men moest het overigens ook met getuigenverklaringen doen, omdat na de machtsomwenteling door het ingrijpen van het Pruisische leger patriottistische

*Een predikant
in de 18de
eeuw op de
kansel*



leiders, ook ds. Hemmes, notulen van vergaderingen van de exercitiegenootschappen en sociëteiten hadden vernietigd. Daardoor zijn er geen lijsten van patriotten uit Emmen in het Drents Archief terug te vinden.

Getuigen

De eerste getuige die Kymmell verhoorde was Heijn(e) Kreemers³ uit Emmen. Hij vertelde de schulte dat ds. Hemmes langs de boerderijen liep om de boeren zijn patriottistische gevoelens in te 'boezemen', waarbij hij allerlei boekjes en lasterschriften bij zich had. Ook zou de prins een dienaar van de 'Staten' zijn.

Ook zou Hemmes eens samen met ds. Albrinck ten huize van Albert Dunning⁴ in Emmen tot hun eigen vermaak een spotlied op stadhouder Willem V hebben gezongen. Zij zouden daarmee Dunning als prinsgezinde hebben willen honen.

Een andere keer zou ds. Hemmes in de herberg van Albert Dunning⁵ een artikel uit een krant hebben voorgelezen, waarin de landschrijver en de 'regeering van de Landschap Drenthe' werden bekritiseerd. Naar aanleiding hiervan ontstond er een heftige woordenwisseling tussen de predikant en Dunning, waarop laatstgenoemde tegen Hemmes zei dat deze zich beter aan de Bijbel kon houden en dat het een predikant niet past om zich met 'lasteringen' te bemoeien. De woordenwisseling tussen de beide mannen verliep zo heftig dat huisgenoten moesten voorkomen dat Dunning de predikant een pak slaag zou geven.



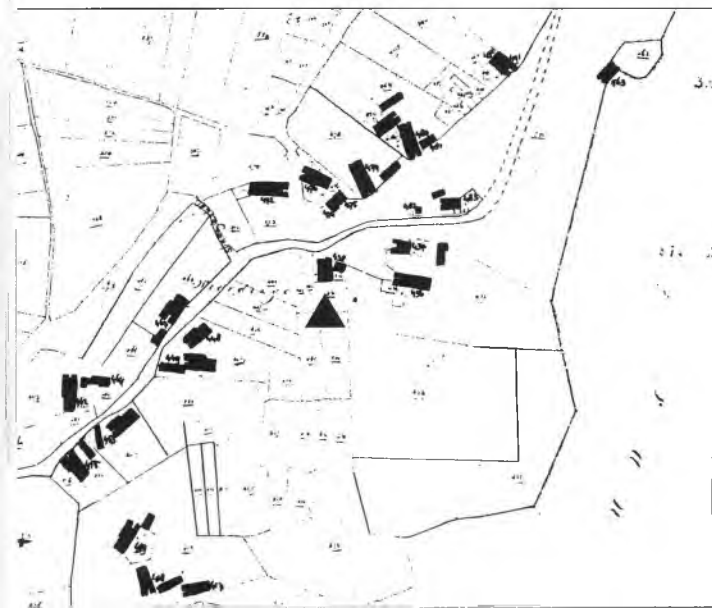
Een tweede getuige, Hendrikje Hendriks⁶, dienstmeid bij Geert Joling in Weerdinge, vertelde dat tijdens een 'huisvisitatie' in de herfst van 1786 een heftige woordenwisseling ontstond, toen de predikant 'de prins tot schelm wilde maken'. Hij noemde de prins een 'Landverrader, een Hoerenjager, een Zuipert en een Schelm'. Deze bewoordingen stond Joling in het geheel niet aan. Hij vroeg de predikant ook nog, waarom deze tijdens de kerkdienst niet voor de prins bad. Hemmes had toen geantwoord: "Dat is de Prins niet waardig!"

Ook Geert Joling⁷ werd daarop als getuige gehoord. Zijn verklaring kwam overeen met die van zijn dienstmeid. Toen de predikant hem had gevraagd, hoe hij de patriottistische prediking van zondag had gevonden, had Joling geantwoord met: "Niet goed!"

Hij vond het ook ongepast dat de predikant tijdens

Rechts café Kooiker. In het pand dat hier eerder had gestaan, had Albert Dunning in de 18de eeuw zijn herberg. Op de achtergrond de 'Grote Kerk'. Naast het pand links is tussen de bomen het Willingehuis te zien (het witte huis). (Coll. Roelof Boelens)

'een huisvisitatie voor 't Nagtmaal' (avondmaal) zo over de prins sprak. Ook het niet-bidden voor de prins tijdens de predicatie vond Joling niet juist. Als het waar was, wat de predikant over de prins beweerde, dan zou deze juist 'als een plicht ijveriger' voor de prins moeten bidden. Maar Hemmes antwoordde met: "De Prins is 't niet waardig!" In verband met de huisvisitatie was ook zijn broer Harm Joling⁸ in de boerderij van Geert Joling. Verder was aanwezig hun oom Sikke Joling⁹ De oude man schrok ontzettend van de woorden van de predikant, zodanig zelfs dat hij 'als een rusche' beefde.



Links: Op deze plaats (▲) woonde eind 18de eeuw de familie Joling in Weerdinge. Boven: De situatie anno 2015. (Foto: Piet Naber)

*Een kerspel-
soldaat in de
18de eeuw*



Ook de eerder genoemde herbergier Albert Dunning legde een verklaring af. Hij had in de jaren tachtig van de 18de eeuw meer dan eens een woordenstrijd met de predikant gehad over 'de onlusten die ons Land zo deerlyk drukten'. Hemmes was de 'nieuwe gevoelens' toegedaan en trachtte de mensen in zijn gemeente 'smaaklijk' te maken voor de patriottistische beweging.

Beide mannen hadden zo hun discussies over de staatsinstellingen, waarbij Hemmes aangaf dat hij vond dat bestuurders door de mensen in de dorpen, steden en gewesten moesten worden gekozen. Zo ergerde hij zich aan het feit dat de hoogste bestuurder in Drenthe, de drost, werd benoemd, op welke benoeming geen enkele Drent ook maar enige invloed had. Verder gaf hij nog als voorbeeld dat stadhouder Willem V één van zijn soldaten tot burgemeester van Hattum had benoemd. Hoe revolutionair de Emmer predikant dacht, bleek wel uit de volgende woorden die hij tegen Dunning zei: "t Is nu zo wyd, de werelt heeft de oogen nu open en 't is nu zo goed als gewonnen, men moet nu de wapens opvatten, en voor de Vryheid vegten om zijn verloren Rechten weer te krijgen; ik heb er mijn goed, en desnoods mijn bloed voor over!"

In de meitijd van 1787 waren Hemmes en ds. Albrinck ten huize van Dunning, waar zij een pijp rookten. Zij konden het niet laten bij de prinsgezinde Dunning een spotversje over de stadhouder ten gehore te brengen. Dunning herinnerde zich nog dat daar de volgende zinnen in voorkwamen:

"Daar komen wij patriotten aan, house!

De prins heeft 't nu al gedaan, house, house, house."

En telkens, wanneer ds. Albrinck een versje had gelezen, keek hij Dunning aan en lachte. Ds. Hemmes kon niet nalaten om steeds te zeggen dat alles waar was, hetgeen werd voorgedragen.

Volgens Dunning was ds. Hemmes na mei 1787 nog fanatieker geworden, zeker na de komst van Egbert Cremers¹⁰, luitenant van het exercitiegenootschap in Borger, die in Emmen was komen wonen. Samen probeerden zij de boeren over te halen zich bij de patriottistische beweging aan te sluiten door hun voor te houden dat na een machtsomwenteling 'men wel met halve Schattinge, en mooglyk ook met halve Pachten toe konde te betalen, dat de Heeren 't geld van 't Land ondersloegen.'

In het voorjaar van 1787 was ds. Hemmes ook eens bij hem in huis gekomen met een afschrift van een 'courant', waarin de 'heer Landschrijver' en de regering van de Landschap Drenthe werden belasterd. Een 'infaam' en 'naamloos geschrift' noemde Dunning het. Ook hierover hadden de beide mannen een heftige woordenwisseling gekregen, die 'zeer ligt op daadelykheden' [vechtpartij] had kunnen uitlopen. In krachtige bewoordingen laat Dunning de predikant weten dat hij zich beter met zijn ambt dan met de politiek kan bezighouden. Hij verweet de predikant dat hij niet bij het sterfbed van een oude vrouw is geweest en nu de man van deze vrouw op sterven lag, was de predikant ook bij deze man niet op bezoek geweest.

Kerspelsoldaat Thomas Krens¹¹ vertelde eind 1787 dat ds. Hemmes al drie jaar actief was om 'zijn gemeente het patriottisme in te prenten'. Dag en nacht liep Hemmes met 'briefjes en papieren om de mensen te verlichten'. Had hij ook zo hard gewerkt om het evangelie onder de mensen te brengen, dan zou hij een voorbeeld voor andere predikanten zijn geweest.

Ook wist Krens te vertellen dat Hemmes regelmatig naar Utrecht ging om landelijke bijeenkomst van de patriotten te bezoeken. Als hij bij Krans in huis was, kon de predikant 't niet laten om op de 'prins en onze regering' te schimpen. Ook Dunning en Rosing, vertegenwoordigers van het Emmer kerspel op de Drentse Landdag, kregen een schimp van Hemmes. Zij zouden niet naar Assen gaan als zij er niet 'rijklijk voor betaald werden'.

Acte van Verbintenis

In 1785 en in 1786 werden in Utrecht landelijke bijeenkomsten van exercitiegenootschappen gehouden, waarbij predikant Hemmes aanwezig was. In 1785 was besloten dat niet de stadhouder, maar de exercitiegenootschappen de leden voor de vroedschap zouden moeten kiezen. Op 7 augustus 1786 werd tijdens de bijeenkomst het besluit genomen om de verschillende exercitiegenootschappen met elkaar te verbinden en werd door de aanwezigen de Acte van Verbintenis ondertekend. Daarmee ontstond als het ware een 'patriottenleger' binnen de Staat. Het leidde tot verschillende binnenlandse conflicten.

Krans, een Prinsgezinde, zei dat hij met de prins en de regering wel tevreden was en 't Landbestier liet voor die gene die 't hun pligt was.' Hij vond dat ook Hemmes zich beter met het Evangelie dan met de politiek kon bemoeien. Maar Hemmes bleef proberen om Krans op andere politieke gedachten, zeggende 'gij zegt 19 jaren Soldaat geweest te zyn en 11 jaaren Corporaal, en noch niet hooger? Hoe gy moest een Officier zyn geweest, gy zyt een Inlander! Doch de Prins wil alle Vreemden hebben!' Nuchter antwoordde Krans: "Als alle Soldaaten Officiers wierden, wie zou dan Soldaat zyn?" Hemmes bleef naar het gevoel van Krans lasterlijke praat uitslaan, waarna hij de predikant de deur wees.

Ook Geert (Gerrit) Rosingh¹² hekelde het feit dat Hemmes probeerde zijn gemeente allerlei 'nieuwigheden' in te prenten en mensen tegen de prins en de regering op te zetten. Zonder de predikant zou niemand in het Emmer kerspel de 'schadelijke

gevoelens' zijn toegedaan en niemand zou ook naar de sociëteit zijn gegaan.

Lazarus Jacobs¹³ vertelde dat ds. Hemmes zich al enige jaren met de patriottistische beweging bezighield. Zo had Aaltje Sikken, echtgenote van Jan Sikken, uit Zuidbarge hem verteld dat haar man ook was benaderd om lid te worden van de sociëteit.

Ook de al eerder genoemde Egbert Kremers had zijn best gedaan om de mensen op te stoken tegen de prins en de regering.

De laatste getuige in Dalen was Jan Joling¹⁴ uit Weerdinge. Hij bevestigde nog eens dat ds. Hemmes al in 1786 actief was voor de patriottistische beweging.

De Landdag

Tijdens de Landdag van 1786 ging het ook mis tussen de Patriotten en de Oranjegezinden, toen een afgevaardigde die tot de laatste groepering behoorde de opmerking plaatste 'dat een paar vreemdelingen alles in de war trachten te brengen, terwijl ze nog maar net in de landschap kwamen kijken en nu dingen trachten te veranderen die hier wel '180 jaar hadden gestaan'. Herbergier Albert Dunning uit Emmen was op deze Landdag als volmacht van Emmen aanwezig geweest.

Naderhand werd hij in zijn herberg in Emmen door de predikant Hemmo W. Hemmes van Anloo, de zoon van de Emmer predikant, hierover aangesproken: "Spreek je van vreemdelingen, wat is de Drost die hier 't hoogste ambt bekleedt? Hij is een Vreemdeling en een Domesticq van den Prins! Heeft die dan verstand om 't Land te regeren?"

Ook de Landdag van 13 maart 1787 verliep tumultueus. Zo had ds. Albrinck na deze Landdag Albert Dunning in zijn herberg opgezocht om deze op vrij harde en onvriendelijke wijze te onderhouden over de bewering van Dunning over de wijze van stemming door de Ridderschap en had daar nog verschillende 'smalle' [smadelijke] praatjes aan toegevoegd.

Stemmen

Eén van de kwesties op de Landdag was geweest of de Ridderschap bij stemmingen

één gesloten geheel vormde of niet. In 1603 hadden de Staten-Generaal beslist dat de Ridderschap één stem zou uitbrengen en de eigenerfden twee. Gemakshalve werden er negen stemmen uitgebracht: zes van de zes dingspelen en drie van de Ridderschap. Op de Landdag ontstond ruzie of de drie stemmen van de Ridderschap gesplitst konden worden, zodat één lid van de Ridderschap anders mocht stemmen dan de overige twee.

Dunning was door de opmerkingen van de predikant verdrietig geworden, maar antwoordde wel zodanig dat de predikant zich verder stil hield.

Op maandag 19 maart 1787, na de Landdag, was Hendrik Jipping¹⁵ ten huize van predikant Hemmes geweest, toen deze hem had gevraagd, hoe het op de Landdag was afgelopen, waarop Jipping had geantwoord: "Ik heb gehoord dat de patriotten geen baas zijn geworden." Daarop was de predikant hoofdschuddend de kamer uitgelopen. Jipping zei daarop tegen de vrouw van Hemmes, die ook in de kamer was, "Ik hoop dat onze Prins nu de kop weer op de schouders krijgt." Daarop had de predikantsvrouw gereageerd met: "Ik Hoop daar voor zal God ons bewaaren, dat zo een schelm, en hoerenjager, die bij andere wijven op bedde gaat, geen baas weer word." Daarop vielen harde woorden, waarna de predikant weer in de kamer was gekomen en tussen beide was gekomen.

Sociëteit

Uit de getuigenis van Harm Joling blijkt ook dat er in deze jaren in Emmen een 'sociëteit' was, waar de patriotten samenkwamen. Zo had de weduwe Jantien Elkinge-IJken¹⁶ haar zoon verboden naar de sociëteit te gaan.

De predikant had ook Roelof Elkinge¹⁷ en zijn huisgenoten gevraagd lid te worden van de 'sociëteit'.

Op 10 november 1787 werden in Emmen nog drie getuigen door schulte G.W.R. Kymmell gehoord. Hierbij waren als keurnoten Gerrit Rosingh en Jan Hidding aanwezig.

De eerste was de oranjegezinde ette Jan Hovingh.¹⁸ Hij was erbij toen in de herberg van Albert Dunning te Emmen, ter gelegenheid van het feit dat

schulte L.M. Schukking uit Beilen enige vaste goederen in Emmen had verkocht, door ds. Hemmes het volgende verhaal was verteld:

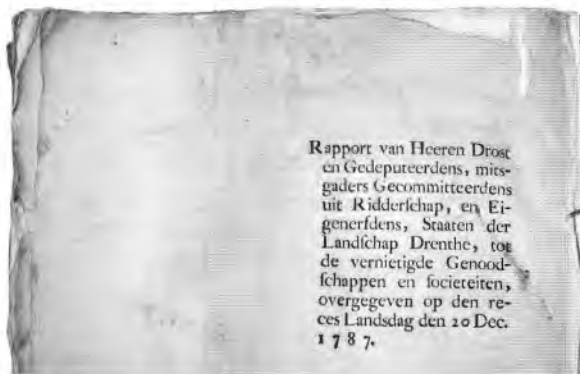
'zijn Hoogheid op 't Loo zijnde, op een achtermiddag was uitgewandeld, na een Herberge daar digte bij staand, om de Canarievogels te hooren zingen, doch dat de Castelin van die Herberge een mooie dogter gehad hadde, die ook mooi konde zingen, waar op zijn Hoogheid was verliefd geworden, en dat zijn Hoogheid die dogter een knik hadde gegeven, en met dezelve na de schuure was gegaan om haar een vriendschap te bewijzen – dat 't gezelschap zulks gemerkt, en zich na die schuure hadde begeven, waar door zijne Hoogheid zodaanig verschrikt was geworden, om dat in zijn werk verstoord wierde, dat hals over de kop de vlugt hadde genomen, met de broek op de hakken, zijnde zijn Hoogheid bij die rencontre zo verre weg geloopt, dat aan 't dwaalen was geraakt, en niet weer op 't Hof komende, was 't geheele Loo in rep en roer gekomen om denzelven op te zoeken, en dat zijne Hoogheid eindelijk in een desolate staat was weer gevonden, en op 't Hof gebragt.'

Dit verhaal werd ook door Albert Dunning verteld die het hoorde, toen hij te gast was in de pastorie van ds. Albrinck in Odoorn. Toen Dunning bezwaar maakte tegen dit 'schotschrift' [smaadschrift] zeiden de predikanten Hemmes en Albrinck, dat het zo op meer hoven toe ging.

In de zomer van 1787 waren verschillende inwoners van het kerspel Emmen, onder wie Jan Hovingh, bezig met het 'taaimaken van klei' [Hier wordt leem bedoeld dat voor het aansmeren van de buitenwanden van de pastorie (of van een schuur) werd gebruikt. - gjd] voor de pastorie. Tijdens dit werk sprak Hemmes veel mensen om hen aan te moedigen lid te worden van de sociëteit.

Rapport

Het onderzoek naar de patriotten werd op 19 december 1787 afgerond met het vaststellen van een



De aanhef van het gedrukte rapport

rapport. Men vond het rapport zo belangrijk, dat men het zelfs in Groningen liet drukken.

Op 19 december 1787 werd een aantal besluiten genomen. Alle bezittingen van de exercitiegenootschappen werden verbeurd verklaard en de burgersociëteiten werden verboden. De leiders van de genootschappen en sociëteiten werden voor altijd vervallen verklaard van hun recht om op de Landdag te verschijnen of lid van de Etstoel te zijn. Enkele vooraanstaande leiders werden verbannen. Van de predikanten in Drenthe waren er acht die zich achter de patriottenbeweging hebben geschaard. Van deze acht werden er twee uit het ambt ontslagen: Casimir A.W. Hein (Hoogeveen) en Johannes Hemmes (Emmen). Vijf andere predikanten, onder wie ds. Albrinck (Odoorn), ds. Brands (Roswinkel), ds. Hemmes (Anloo) en ds. Schagt (Borger) konden aanblijven na een boeteprediking en de belofte zich aan de veranderende machtsverhoudingen te hebben aangepast.

Roswinkel

In Roswinkel was Jan Brants¹⁹, sinds 1 juni 1760 predikant (opvolger van ds. J. Hemmes), ook aanhanger van de patriottistische beweging. Hij moest op 15 maart 1788 voor Ridderschap & Eigenerfden verschijnen, waar hij schuld beled. Hij vroeg om vergeving van zijn onvoorzichtigheid en betuigde zijn spijt. Op voorwaarde dat hij hetzelfde zou doen op de aanstaande bededag op de kansel in Roswinkel, kon hij in het ambt blijven. Wel moest de kerkenraad nog een brief sturen aan Ridderschap & Eigenerfden, waarin werd verklaard dat Brants aan de gestelde voorwaarde had voldaan. Brants bleef in Roswinkel werken, waar hij op 4 april 1804 met emiraat ging en op 23 juni 1804 overleed.

De jaren 1788-1795

In de jaren die volgden bleef de politieke onrust sluimerend aanwezig. Het dragen van 'oranje' was lang geen gemeengoed. In maart 1789 kwam er zelfs een gebod van Ridderschap & Eigenerfden om 'oranje' te dragen, een resolutie die maar kort van kracht is geweest. Toen stadhouder Willem V in 1791 vanuit Groningen door Assen trok waren er geen feestelijkheden georganiseerd.

In de jaren 1793 en 1794 werd door de toenemende dreiging van een Franse inval met de gevluchte patriotten aan hun zijde de onrust steeds groter. In de winter van 1794-1795 vielen de Franse legers de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden binnen. Op 7 februari 1795 waren Franse legers in Zwolle, waarna ze via Meppel, Hoogeveen en Assen doortrokken naar Groningen.

Opnieuw vond een machtsomwenteling plaats. De prinsgezinde bestuurders werden afgezet en hun plaatsen werden ingenomen door voormalige patriotten. Dit alles onder de leus Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.

Hemmes

Het veranderd politieke landschap had voor Hemmes een positief gevolg. Vanaf 8 mei 1796 was hij weer predikant van Emmen. Ongetwijfeld hadden vele lidmaten van de kerk in Emmen goede herinneringen aan de periode 1775-1788, toen Hemmes hun predikant was. Het geeft aan dat het verhoor van Kymmell in 1787 er opgericht was om de vurige patriot op de kansel, want dat was Hemmes ongetwijfeld, stevig aan te pakken.

Na Hemmes' afzetting bleef de Emmer kerk tot 7 januari 1789 zonder 'herder'. Op deze datum werd Johannes H.J. Mensinga predikant in Emmen. Hij vertrok op 23 februari 1794. De volgende predikant was Jan Pieter Doornbosch die op 29 juni 1794 predikant werd. Hij werd in 1796 ontslagen. Uit dit ontslag valt op te maken dat men in Emmen, naar alle waarschijnlijkheid in samenwerking met ds. Hemmes, gewerkt heeft aan diens terugkeer. Hoe de getuigen van 1787 op de terugkeer van Hemmes hebben gereageerd, blijft in nevelen gehuld.

Johannes Hemmes ging op 9 november 1806 met emiraat en overleed op 26 november 1808 in Groningen.

Bronnen

Drents Archief, toegangsnummer 001, inventarisnummers 785 t/m 788.

Literatuur

Bonder, H., 'Drentse Regeringspersonen en Ambtenaren in de Patriottentijd', in: Nieuwe Drentse Volksalmanak 1971/1972, blz. 99-116.

Buist, M.G., 'Van oude vrijheid naar nieuwe eenheid', in: Heringa, J., Geschiedenis van Drenthe, Meppel 1985, blz. 498-502.

Groenhuis, G., Predikanten en patriotten in Drenthe, 1784-1787, in: Nieuwe Drentse Volksalmanak 1987, blz. 99-116.

Folkerts, J., De schulten in Drenthe, Assen 1981, blz. 4-6 en 10-12.

Spoelman, Jac., Van Landschap tot gewest (Drenthe in de patriottentijd), in: Nieuwe Drentse Volksalmanak 1967, blz. 1-57.

Noten

- 1 Sigismund Pieter Alexander van Heiden Reinestein, (Breda, 25 november 1740 - 9 maart 1806), was een Drents edelman, wonend op de havezate Laarwoud in Zuidlaren.
- 2 Georg Rudolph Wolter Kymmell (Havelte, 17 januari 1745 - Dalen, 10 maart 1814) was de oudste zoon van de landschrijver van Drenthe Jan Kymmell en Johanna Oldenhuis. Hij werd geboren in het huis Overcinge in Havelte. In 1762 werd hij benoemd tot schulte van Dalen en Oosterhesselen als opvolger van zijn oom Jan Oldenhuis. In 1795 werd hij niet herkozen. In 1811 werd hij benoemd tot maire (burgemeester) van Dalen en Oosterhesselen. Kymmel trouwde op 23 oktober 1766 te Westerbork met een nicht van zijn moeder Euphemia Gesina Nijsingh, dochter van de schulte van Westerbork Hendrik Nijsingh en Aaltien Oldenhuis. Uit dit huwelijk werden tien kinderen geboren, van wie er drie op jonge leeftijd overleden. Hun zonen, behalve de belastingontvanger Johan Friderich, maakten carrière in het leger. De naar hem genoemde kleinzoon Georg Rudolph Wolter was gemeentesecretaris van Assen en rijksarchivaris in Drenthe. Een andere kleinzoon Jan Tymen was burgemeester van Westerbork.
- 3 Heijne Kreemers, zoon van Remmelt Creemers en Trijntien Seubers, gedoopt op 25-08-1754 (tweelingbroer was Hindrik); gehuwd op 21-09-1787 met Willemina Gezina Oosterhuis. Als weduwnaar op was hij op 24-06-1798 met Geertien Janssen uit Sleen gehuwd. In 1794 werd hij in (...)het haardstedenregister als landbouwer en winkelier voor 3 gulden aangeslagen. In 1804 werd hij als keuter voor 1 gulden aangeslagen.
- 4 Albert Dunning, gedoopt op 17-05-1733, zoon van Jacob Roelefs IJkinge en Grietjen Roelefs uit Weerdinge, wonende in Emmen. Hij huwde op 14-04-1776 met Trijntien Seubers. Hij werd op 18-09-1806 begraven. In de periode 1774-1804 werd hij als landbouwer en herbergier voor 3 gulden haardstedengeld aangeslagen. Hij was de stiefvader van Heijne Kreemers.
- 5 Zie ook: B.J. Mensingh, Toen verkeerslichten nog ontbraken, Beilen 1996, blz. 72-78.
- 6 Hendrikje Hendriks, gedoopt op 29 januari 1769, dochter van Hindrik Sijbrant en Annegien Lambers.
- 7 Geert Joling, gedoopt op 13-05-1742, zoon van Willem Jolinge en Mergjen Alberinge, huwde op 23-04-1785 met Aaltien Strating uit Westenesch. In 1784 werd hij als 'halve boer' voor 2 gulden haardstedengeld aangeslagen. Zijn vader Willem werd in 1774 als 'volle boer' voor 4 gulden haardstedengeld aangeslagen. In 1794 en 1804 werd Geert Jolingh als keuter voor 1 gulden haardstedengeld aangeslagen.
- 8 Harm Joling, gedoopt op 26-04-1744, zoon van Willem Jolinge en Mergjen Alberinge, huwde op 29-06-1783 met Maria Wegmans, uit Den Hool. In 1794 en in 1804 werd Harm Joling als 'halve boer' voor 2 gulden haardstedengeld aangeslagen.
- 9 Sikke Joling, gedoopt op 14-04-1709, zoon van Geert Jolinge. Hij bleef ongehuwd. Hij is op 24-09-1788 begraven. De naam van Sikke Joling komt in het haardstedenregister niet voor. Hij woonde kennelijk in bij zijn broer Willen en later bij zijn oomzeggers Geert en Harm.
- 10 Egbert Onne Creemers, gedoopt op 23-09-1759 te Borger, zoon van Onne Cremer, kruidenier en keuter, en Hindrickien Creemers. Hij huwde op 09-04-1787 te Borger met Anna Nijsing. In 1787 woonde hij in Emmen. In 1794 en 1804 woonde hij in Exloo, waar hij als keuter en winkelier voor 2 gulden haardstedengeld werd aangeslagen.
- 11 Thomas Krens, gedoopt op 05-03-1738 te Hoogeveen, zoon van Arent Tomas en Grietjen Arents. In 1769 was hij met Zwaantien Hazelhof getrouwd. Hij was soldaat in Coevorden. In 1789 woonde hij in Emmen, waar zijn vrouw op 18-11-1789 werd begraven. Op 17-04-1791 trouwde hij te Emmen met Aaltien Sermons uit Koevorden. In 1784 was hij woonachtig in Emmen en werd als keuter en neringdoende voor 2 gulden haardstedengeld aangeslagen. In 1794 werd hij als keuter voor 1 gulden haardstedengeld aangeslagen. In 1794 werd zijn naam als Creutz gespeld.
- 12 Geert (Gerrit) Rosingh, geboren ca. 1728, werd in de periode 1774 tot en met 1804 als een 'halve boer' voor twee gulden haardstedengeld aangeslagen.
- 13 Lazarus Jacobs, geboren ca. 1751, jood. In de jaren 1784 en 1794 werd hij als keuter en winkelier(koopman) voor twee gulden haardsteden-

- geld aangeslagen.
- 14 Jan Thijs Joling, gedoopt op 18-12-1740, zoon van Thij Joling en Lammigjen Schuttrups te Weerdinge. Hij huwde op 12-11-1775 te Emmen met Geesje Strating uit Noordbargo. Hij betaalde in de periode 1774-1794 verschillende bedragen aan haardstedengeld: in 1774 als 'volle' boer 4 gulden; in 1784 als keuter 1 gulden en in 1794 2 gulden.
 - 15 Hendrik (Geerts) Jipping, gedoopt op 07-11-1745, zoon van Geert Jippinge en Swaentien Hindriks uit Weerdinge. Hij huwde op 08-09-1765 met Greetien Jans. In 1794 en 1804 was hij als keuter voor 1 gulden haardstedengeld aangeslagen.
 - 16 Weduwe van Berend of Roelof (?) Elkinge.
 - 17 Roelof Elkinge, gedoopt op 07-12-1732, zoon van Jan Roelefs Elkinge en Mergjen Beninge. Hij huwde op 30-04-1758 met Jantien IJking.
 - 18 Jan Hovingh, gedoopt op 25-10-1750 te Emmen, zoon van Geert Hoovinge en Jantien Robbers, Noordbargo. Hij huwde op 11-11-1781 met Jantien Eding uit Exloo. De familie Hovingh had in Noordbargo een 'vol' landbouwbedrijf. Zowel vader Geert als zoon Jan maakten in de tweede helft van de 18de eeuw als ette deel uit van het hoogste rechtscollège in Drenthe, de Etstoel.
 - 19 Jan Brants, gedoopt te Rolde op 19-03-1730, zoon van Jan Brants en Jantjen Albers, woonachtig in Grolloo.

door Lubbe Kroeze

Reactie

Op de omslag van de vorige *Kroniek* (nummer 55) van maart 2015 stonden op de omslag foto's van Emmer-Compascuum uit het boek 'Van veenhuisje tot dorpspaleis'.

Van Lubbe Kroeze kreeg de redactie aanvullende informatie over de geplaatste foto's.

De bovenste foto op de achterzijde van de *Kroniek* is het logement 'Hotel Emmer-Compascuum', in de volksmond 'Hotel Smid', gebouwd in 1897 door Emmer-Compascuum NV die het verpachtte aan Sikko Smid. Sikko figureerde als volgt: Veroordeeld: Sikko Smid te Emmer-Compascuum: Wegens mishandeling van Sipko Kloosterman de dood ten gevolge hebbende één jaar en zes maanden gevangenisstraf met aftrek der voorlopige hechtenis (Bron: RA Assen 0107-Boek 188-Rol 406 Vonnis 399- 29 juli 1907). De onderste foto op de achterkant is de Openbare Lagere School, Kanaal A nz 207, gebouwd in 1906.

Nog een aanvulling bij de foto op de voorkant van de *Kroniek*: Hendrik Pekelaer kocht in 1912 het bovengenoemde 'logement' en omdat er vraag naar betere accommodatie was, sloopte hij het en bouwde het prachtige hotel. In de volksmond is dit 'Hotel Pekelaer', hoewel de naam 'Hotel Emmer-Compascuum' op de muren prijkte. Aan de voorzijde staat echter H. Pekelaer! Brand verwoestte het prachtige gebouw en het werd niet herbouwd. Het perceel werd door J. Abeln gekocht en die had toevallig al een hotel!

*Hotel 'Emmer-
Compascuum'
(H. Pekelaer)
(Coll. Lubbe
Kroeze)*



Bestuursmededelingen en Activiteiten

Vrijdag 12 juni 2015

'Rondom Magnus'. Achter deze slogan gaat een symposium schuil in de middeleeuwse Magnuskerk van Anloo. Het symposium op vrijdag 12 juni 2015 duurt van 10.00-15.00 uur. Naast een korte voordracht van Sjouke B. Dekker en zang van Egbert Meijers staat de dag in het teken van het cultuurhistorische landschap. Inleiders: prof. Theo Spek, architect Haiko Meijer, hoogleraar Jan Kolen en Berno Strootman, landschapsarchitect. De kosten bedragen € 30,-- (incl. wandelgids Rondom Magnus, lunch en rondleiding). Aanmelding via www.drentslandschap.nl/webwinkel.

Zaterdag 27 juni 2015

Graag herinneren we u aan ons Historisch Café 'Buiten De Deur' bij de zandgroeve van de Zand- en Exploitiemaatschappij Emmen BV aan de Emmerhoutstraat 150 bij Emmerschans op zaterdag 27 juni 2015. Hier werd in 1971 door Robert Smithson, grondlegger van Land Art, de wereldberoemde Gebroken Cirkel (Broken Circle/Spiral Hill) aangelegd. Dat kunst-

*Broken
Circle
(Foto:
Wikipedia,
Gerardus,
eigen werk)*





*Spiral Hill (Foto: Wikipedia,
Gerardus, eigen werk)*

werk gaan we bewonderen. In het kantoor van het bedrijf wordt de film van zijn echtgenote Nancy Holt over de aanleg van de Gebroken Cirkel gedraaid. Ook bekijken we hier steenvondsten uit de groeve. Vanaf half drie zijn we de gast van de huidige eigenaar Gerard de Boer.

Zondag 28 juni 2015

Tijdens de bedevaart in Barger-Oosterveld wordt het boek over de Sint Gerardus Majellakerk gepresenteerd. De eerste officiële verkoop gebeurt na de plechtigheid op het plein voor de kerk. Ook kunt u dan deelnemen aan het traditionele 'Frühschoppen', dat na elke bedevaart wordt georganiseerd. De prijs van het boek bedraagt op de dag van de bedevaart € 22,50 en bij losse verkoop € 25,00.

Het boek, 240 pagina's en rijkelijk geïllustreerd, is samengesteld door de Oostervelders Johnny Ameln en Cor Siekman. Het geeft de bijzondere ontstaansgeschiedenis weer van deze kerk. Zij was de eerste kerk in Nederland, die in 1906 werd toegewijd aan Sint Gerardus Majella. Meer dan een eeuw geleden is hier ook de eerste bedevaart in Drenthe ontstaan. Verder beschrijft het de oprichting, bedevaart en het interieur; nauwgezet en volledig, maar desondanks op vlotte, soms luchtige toon. Het biedt anekdotes en krantenartikelen en het diept bijzondere geografische en sociale aspecten uit. Ook geeft het - uiteraard - een kijkje in het 'rijke Roomsche leven'. Iedereen met geschiedkundige of regionale belangstelling kan er heel wat wetenswaardigheden in vinden. De vele illustraties ondersteunen de tekst en maken deze uitgave aantrekkelijk om van voor tot achter door te bladeren.

Ook voor de lezer die wat minder geïnteresseerd is in historische details is het een boeiend naslagwerk. Voor meer informatie: secretariaat van de kerk op dinsdag- en donderdagmorgen, Splitting 142, 7826 CT Emmen. Telefoonnummer: 0591-62 24 04 of: stgerardus@hetnet.nl.



*Sint Gerardus Majellakerk, Barger-
Oosterveld (Coll. Sis Hoek-Beugeling)*

Lidmaatschap

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de *Kroniek* en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.



*De Art Nouveau-villa
'Anna-Jacoba' in de
Stationsstraat in Emmen
(Foto: Piet Naber)*

Zaterdag 12 en zondag 13 september 2015

Met het landelijk thema Kunst & Ambacht wordt tijdens de komende Open Monumentendagen op 12 en 13 september aandacht gevraagd voor de ambachten en kunsten rondom monumenten. Daarbij kunnen de verhalen over monumenten vanuit een ander perspectief worden verteld. (Welk perspectief wordt hier bedoeld? Verduidelijken!) Onze vereniging is samen met andere belast met plaatselijke activiteiten op zaterdag 12 september. We zijn bezig met een 'open dag' in de kantine van de AKU. Hier bevinden zich tegeltableaus, die zijn weerga niet kennen. Verder denken we vanuit één van cultuurhistorische panden aan architectuurwandelingen in de omgeving van de Nassaulaan. In deze omgeving zijn aan het begin van de vorige eeuw in diverse bouwstijlen panden opgetrokken. Daarbij in het oog springende stijlen zijn Art Nouveau en/of Jugendstil. In Emmen belooft het een bijzondere dag te worden.

Algemeen

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten kunt u ook altijd terecht op de website van Historisch Emmen (www.historisch-emmen.nl) en bij de dag- en weekbladen in de gemeente Emmen.



Boven: Dirk Veldkamp met rijwiel en slagersmand. 1932.

(Coll. J. Fietje-Veldkamp)

Onder: Gerard en Dirk Veldkamp aan het werk in de slagerij aan de Haagjesweg in Emmen. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)

Foto voorzijde: Vader en zonen Veldkamp voor de winkel aan de Zijtak in Nieuw-Amsterdam. Vanaf links: Gerard, Dirk, vader Jan Veldkamp, Kees, Henk en Jan Hendrik. De Ford werd in 1931 aangeschaft om bestellingen rond te brengen. Let ook op het bord 'hofleverancier'. (Coll. J. Fietje-Veldkamp)



Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vlieghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).